

VEDRANA DELONGA

REZULTATI NOVIJIH ISTRAŽIVANJA
SREDNJOVJEKOVNIH ARHEOLOŠKIH NALAZIŠTA
U DALMACIJI

UDK 902.001.891
Stručni rad
Professional paper
Primljeno: srpanj 1994.
Received: July 1994

Vedrana Delonga
HR - 21000 Split
Muzej hrvatskih
arheoloških spomenika
S. Gunjače bb

Prilog, proizašao iz referata održanog u povodu 100. obljetnice djelovanja Muzeja hrvatskih arheoloških spomenika u Splitu (1893.-1993.), sažeti je pregled rezultata i opsega terenske arheološke djelatnosti na planu istraživanja srednjovjekovnih nalazišta u Dalmaciji u novije vrijeme. Pregledom je obuhvaćena terenska aktivnost u razdoblju od 1975.(76.) - 1993., u kojemu je, prema autoričinoj prosudbi, došlo do osjetnih kvalitativnih pomaka na polju terenske djelatnosti s vidljivim kvantitetom istraženih i novoregistriranih nalazišta srednjovjekovnog razdoblja. To je poglavito rezultanta policentričnog terenskog djelovanja iz više muzejskih i istraživačkih središta u Dalmaciji, te šireg znanstvenog interesa. Naglašena su postignuća u arheološkim istraživanjima urbanih sredina, sakralnog graditeljstva i srednjovjekovnih grobalja u dotadašnjim "bijelim" arheološkim prostorima i organiziraniji pristup rekognosciranju terena.

Jubilarne obljetnice djelovanja kulturnih i znanstvenih ustanova često su poticaj održavanju tematskih znanstvenih skupova. Takav je bio i skup upriličen u povodu 100. obljetnice osnutka i djelovanja **Muzeja hrvatskih arheoloških spomenika** u Splitu listopada 1993. godine. U konkretnoj prigodi ovo izlaganje imalo je svrhu prezentirati opseg i rezultate terenske arheologije na istraživanju srednjovjekovnih arheoloških lokaliteta u Dalmaciji u novije vrijeme, koja problematika je izravno i kontinuirano vezana uz funkciju te muzejske ustanove. Prije, naime, punih stotinu godina iskopavanjima na Kapitolu i Biskupiji kraj Knina, Muzej hrvatskih arheoloških spomenika dao je prve, pionirske obole istraživanju nacionalne arheološke baštine na tlu sjeverne i srednje Dalmacije, ostavši potom dug niz godina glavnim nositeljem vrlo značajnih istraživačkih akcija na tom tematskom i prostornom polju rada. Razlagati danas, nakon stoljetne tradicije djelovanja u terenskoj struci, o dinamici i opsegu rada na otkrivanju materijalnih ostataka srednjovjekovne civilizacije na tlu Dalmacije, najvećim dijelom prepoznatljive u arheološkoj baštini Hrvata, kroz sve oblike terenskih istraživanja, zahtijeva, zacijelo, i znatno širu razradu od one obuhvaćene naslovom. To prije što praćenje tijekova terenske istraživačke djelatnosti na otkrivanju arheoloških ostataka srednjega vijeka na tlu Dalmacije u stručnoj literaturi ima stanoviti kontinuitet, čak bi se reklo zasebnu historiografiju, danas već ravnopravnu

prapovijesnoj i navlastito onoj antičke epohe. Prisjetimo se samo prvih sinteznih pregleda počevši od sveobuhvatnih Bulićevih i Katićevih kompendija¹, preko poratnih kritičkih referata akademika S. Gunjače o terenskim i znanstvenim postignućima srednjovjekovne nacionalne arheologije² do niza kasnijih izvješća koja su obično sačinjavala uvodna poglavlja tematskih godišnjih skupova Hrvatskoga arheološkog društva. U ovoj prigodi ograničili smo se na izradu jedne zbirne rekapitulacije terenske aktivnosti na istraživanjima srednjovjekovnih arheoloških nalazišta u Dalmaciji u posljednjih petnaest do dvadeset godina u primarnom cilju dobivanja kvantitativnih i kvalitativnih pokazatelja postojećeg stanja istraženosti, te nazočnih tendencija u sekciji istraživanja srednjovjekovnih lokaliteta u naznačenoj regiji. Stoga ovaj prikaz valja promatrati tek kao zadnju dionicu u ukupnom historijatu terenske arheologije srednjovjekovnog razdoblja jer donosi informacije o arheološkoj djelatnosti novijeg datuma poglavito s intencijom:

1) objedinjavanja rezultata terenskih iskopavanja većeg ili manjeg opsega koja su po problematici koju potiču važna u općem kontekstu arheološke i povijesne znanosti ili

2) upoznavanja s novim postignućima terenske arheologije u onim zemljopisnokulturnim prostorima koji su dosad iz bilo kojih razloga ostajali izvan zanimanja i doseg arheologa medievista. To nužno zahtijeva obuhvat i uspoređivanje glavnine provedenih istraživačkih zahvata u Dalmaciji koja se temelje na metodama arheološkog ispitivanja terena, što znači na rekognosciranjima i izravnim iskopavanjima pokusnog, zaštitnog, sustavnog ili revizijskog obilježja.

Posljednjih desetljeća 19. stoljeća upravo na prostranom dalmatinskom makropodručju prvi stvarni dodiri s arheološkim-materijalnim dokumentima srednjega vijeka privukli su stručnu pozornost označivši time začetke nacionalne, srednjovjekovne arheologije. Ako razdoblje od kraja prošlog stoljeća do naših sedamdesetih sagledamo integralno kao prethodnicu vremenu o kojem ovdje govorimo, uočljivo je da se terenska arheologija srednjovjekovnog doba ipak primarno zrcali u djelovanju užeg kruga istraživača među kojima su četvorica (Marun, Bulić, Karaman i Gunjača) već klasici hrvatske nacionalne arheologije. Oni utemeljuju srednjovjekovnu nacionalnu arheologiju kao znanstvenu disciplinu donoseći osnovnu građu i u nizu slučajnih pronalazaka započinju eru važnih i značajnih iskopavanja od starohrvatske Biskupije i Cetine, preko Kašića, Bribira do Solina i Bijaća. Kada se tridesetih godina stvaraju pretpostavke za jedno novo razdoblje u arheološkoj struci u Dalmaciji s generacijom znanstvenika koju će predvoditi Lj. Karaman, a potom i S. Gunjača i u kojemu će vremenu terenska arheologija u Hrvatskoj profunkcionirati kao znanstvena disciplina, dalmatinski prostor postaje polazišnim i temeljnim djelokrugom u okviru rada općenito u medievalnoj arheologiji. Oslanjajući se primarno na rezultate terenskih istraživanja Karaman će tako progovoriti o dalmatinsko-hrvatskom kulturnom krugu definiravši ga njegovim odlikama i posebnostima. S. Gunjača će, pak, zbog najobimnijeg korpusa istraženih srednjovjekovnih lokaliteta i građe koju je prikupio s pravom zavrijediti epitet najplodnijega terenskog istraživača u Hrvatskoj. Na Karamanovim i Gunjačinim metodološkim postupcima koji su težili "sistematizaciji formalnih kategorija i utvrđivanja reda stvari i pojava"³ dugo vremena se

dograđivala i razvijala arheološka terenska i studijska problematika. Ne treba posebno naglašavati činjenicu da se sve važne teze, navlastito iz razdoblja ranoga srednjeg vijeka, u problematici povijesti graditeljstva, skulpture, umjetničkog obrta i duhovnog života oslanjaju upravo na prinose arheološke struke, odnosno terenske rezultate koji su nedvojbeno izvor i podloga arheološkim spoznajama, ali i mnogim drugim promišljanjima u komplementarnim povijesnim i povijesnoumjetničkim strukama.

Na ovom se mjestu, međutim, veoma teško i pomalo nezahvalno odrediti prema pojmu "novijih terenskih istraživanja" sadržanu u naslovu. Zacijelo se može postaviti pitanje opravdanosti ili pak trenutne mogućnosti izdvajanja pojedinih faza ili utvrđivanja čvršćih vremenskih odrednica barem kada je u pitanju razdoblje od zadnja tri do četiri desetljeća rada na spomenutu istraživačkome planu. No, po našoj prosudbi, koja se naizgled može činiti proizvoljnom premda nije slučajna, može se ipak razmišljati o jednome razdoblju istraživačke djelatnosti u Dalmaciji koje obuhvaća zadnjih petnaest do dvadeset godina, tj. o periodu od okvirno 1975.(76.) do danas. Tih se godina (1976. - 1980.), čini se, zaokružuje za nas jedno veoma djelatno razdoblje u kojemu se medievalna arheologija već potpuno odredila znanstveno - kritičkom razinom i organiziranošću terenskog djelovanja s generacijom stručnjaka uglavnom oslonjenih na znanstvenu metodologiju i misao Karamana i Gunjače. To se tada ponajbolje preslikalo u pojavi dvaju važnih monografskih izdanja o problematici starohrvatskih nekropola od VII. - XI. st. u Dalmaciji, jednog iz pera arheologa D. Jelovine 1976.⁴ i drugog što ga je objavio J. Belošević 1980.⁵ Znanstveni skupovi Hrvatskoga arheološkog društva koji su potom uslijedili, najprije u Vodicama 1976. o problematici najnovijih terenskih istraživanja u srednjoj Dalmaciji⁶, a potom 1980. u Sinju o arheološkoj baštini Cetinske mikroregije provocirali su mnoga zanimljiva pitanja na općem planu srednjovjekovne nacionalne arheologije,⁷ pokazavši da je na pomolu jedna nova generacija stručnjaka, koja na tradicionalnim zasadama pronalazi nove, vlastite metodološke orijentacije.

U razmaku od 1957. koliko nas dijeli od prvog pravog pokušaja akademika S. Gunjače da se u medievalnoj arheologiji načini makar kakav rezime rezultata i postignuća na planu terenskog istraživanja srednjovjekovne arheološke baštine u Dalmaciji⁸, rastući opseg djelovanja i polučeni rezultati u terenskoj praksi nesumnjivo su obilježili tu arheološku granu dinamičnijim tempom i kritičkijom metodološkom razinom. Zacijelo je 1957. jedini S. Gunjača bio u situaciji podastrijeti stručnoj javnosti zemlje i svijeta kratki rezime rezultata hrvatske arheologije, rabeći taj pojam za puno širi kulturno - kronološki okvir istraživanja od onoga u kojemu je prvotno djelovao istražujući poglavito ranosrednjovjekovnu - starohrvatsku baštinu. Tu je, naime, tada stajao jedan specijalistički *Muzej hrvatskih arheoloških spomenika* s komplementarnim *Institutom za nacionalnu arheologiju* kao epicentar istraživačkih akcija, što se tijekom vremena bitno mijenja. U sadašnjem istraživačkom sustavu sukladno ustroju današnje muzejske mreže i zaštite, naredni prikaz novijih rezultata istraživanja na istom tematskom polju pokazat će disperziju struke na prostoru, policentričnost djelovanja iz više istraživačkih središta od Zadra do Dubrovnika, polivalentnost stručnog interesa,

u čemu se nedvojbeno i dalje očituje kontinuitet funkcije Muzeja hrvatskih arheoloških spomenika kao vodeće nacionalne ustanove u istraživanju srednjovjekovne arheološke baštine.

* * *

Materijalna kultura Hrvata u srednjem vijeku na tlu Dalmacije unatoč određenim nepoznanicama u svojoj klasičnoj slici ima već jasno ocrtanu fizionomiju, kao rezultantu terenskog djelovanja, te poslijeterenskog studijskog rada. U razdoblju do zaključno osamdesetih godina arheologija u Dalmaciji ostvarila je zadovoljavajući broj istraženih srednjovjekovnih sakralnih objekata, a posebice srednjovjekovnih grobalja. Međutim, iz njega je izašla sa zanemarujućim brojem istraženih naseobinskih te fortifikacijskih objekata, bijelim zonama na prostoru istočno od Cetine te u priobalju i otocima srednje i južne Dalmacije. Ostavila nam je također dobrim dijelom nepoznatu urbanu topografiju i kulturnu stratigrafiju najstarijih, povijesnih gradova na dalmatinskoj obali kao vjekovnih žarišta civilizacije i kontinuiteta na tom prostoru. Imajući pred očima da je dalmatinska makroregija regionalno trojna (sjeverna, srednja i južna) sazdana od obalnog, otočkog i zagorskog dijela, koji su se u povijesti pokazali korespondentni koliko i specifični, koristimo se tom podjelom kao najprikladnijom zemljopisnom podlogom idućeg prikaza jer će se tako, pretpostavljamo, ponajbolje iskazati intenzitet i prostorni dijapazon terenskog djelovanja.

Dalmacija, kao i cjelina jadranskog primorskog pojasa Hrvatske ima povijesno najdužu tradiciju urbanog života. Za proučavanje srednjovjekovnog urbanizma najzanimljiviji su dakako oni gradovi koji su nastali u antičkoj epohi i uz postupne transformacije svog urbanog tkiva kontinuirali do danas. Prikaz terenskih rezultata valja očigledno započeti postignućima na planu tzv. **urbane arheologije** (podvedeci pod tom sintagmom istraživanja unutar postojećih, danas živih gradskih cjelina) iz primarnog razloga što je ta grana terenskog djelovanja, za razliku od prethodnog vremena, doživjela pun zamah rezultirajući nizom izuzetno vrijednih otkrića relevantnih za kulturnu prošlost mnogih povijesnih gradova u Dalmaciji. To je bez sumnje jedan od najznačajnijih dosegâ medievalne terenske arheologije u Dalmaciji u zadnjih petnaest do dvadeset godina. Naime, u to doba, u nekima od obalnih gradova obavljaju se detaljna urbanološka istraživanja praćena obnovom spomeničkog nasljeđa, a koja se temelje na prethodnim arheološkim istraživanjima povijesnih zona i egzaktnoj tehničkoj dokumentaciji čime uglavnom rukovode konzervatorski zavodi, negdje manje ili više, u suradnji s arheološkim muzejskim ustanovama. Pri sličnim arheološkim iskopavanjima često smo u proteklim razdobljima bili svjedocima istraživačkih metoda lišenih stratigrafskog praćenja kulturnih slojeva kojima je otkrivanje arhitekture bio primarni zadatak i cilj. Međutim, istraživačko-zaštitne kampanje koje se intenziviraju od 1980. u gradovima poput Zadra, Trogira, Dubrovnika te u Splitu u protekloj godini, potvrđuju prekidanje s tom negativnom praksom parcijalnog istraživanja na štetu cjelovitosti. U razdoblju koje je predmetom našeg prikaza istraživalo se u sedam gradova, različitih po podrijetlu i tipološkotopografskim odlikama: u Zadru, Ninu, Šibeniku, Trogiru, Splitu, Hvaru i Dubrovniku.

Započinjemo sa **Zadrom**, gradom u kojemu se već dugi niz godina istraživanja odvijaju veoma dinamično. Zahvaljujući izuzetnom zalaganju zadarskog Zavoda za zaštitu spomenika i Arheološkog muzeja, već postojeći opsežan zbir obradenih lokaliteta i objekata potvrđuje da taj grad na našoj obali prednjači po opsegu i kvaliteti istraženih i konzervatorski zaštićenih spomeničkih objekata povijesnog urbanog prostora. Najveći broj istraženih spomenika pripada kategoriji sakralne arhitekture, većinom gradskih bazilika koje čine najreprezentativniji korpus (rano)srednjovjekovnoga hrvatskog graditeljstva, kojim se istraživanjima Zadar još jedanput potvrdio kao snažan urbani i kulturnovjerski centar od kasne antike do duboko u srednji vijek.

U razdoblju od 1980. - 85. okončani su istraživački i konzervatorski radovi na crkvi *Sv. Donata*, izvorno *Sv. Trojstva*, koji su s prekidima trajali više od jednog stoljeća još tamo od vremena zadarskog konzervatora Smiricha 1872. Rezultati istraživanja potvrdili su ranosrednjovjekovno podrijetlo građevine iz ranog IX. st. s dva njena predromanička sloja: prvim, u kojem je crkva bila slobodno stojeća rotonda i drugim, kojim je prerasla u sklop stekavši galeriju i niz prigradnji uokolo jezgre.⁹ Također su 1983. definirana višekratna istraživanja ranosrednjovjekovne crkve *Sv. Lovre* sjeverozapadno od glavnog gradskog trga, izvorno jednobrodne građevine rekonstruirane u njenom prividno trobrodnom obliku,¹⁰ iz koje potječu vrijedni spomenici ranoromaničke skulpture iz sredine XI. st. (portal, plutej s narativnim kristološkim kompozicijama, kapitel s *orantom*).¹¹ Treća istraživana crkva je ona *Sv. Šime*, izvorno *Sv. Stjepana*. Istražena sustavom sondi s vanjske i unutarnje strane i u cijelosti obnovljena, didaktički je primjer dobre konzervacije u kojoj je respektirana svaka faza iz njene duge povijesti od monumentalne starokršćanske bazilike V. st. do baroknog svetišta.¹² Također se istraživala i gradska inzula oko *Sv. Ivana* i *Sv. Dominik* na mjestu starog zadarskog hrama *Sv. Platona* na kojemu je u srednjem vijeku podignut dominikanski samostan s crkvom, posvećenom 1280. god.¹³

Uz prije spomenute spomeničke lokacije, zadarski arheolozi i konzervatori ušli su u navedeno istraživačko razdoblje planski i sustavno s jednim obimnim i zahtjevnim projektom koji su i realizirali: istraživanje i uređenje *episkopalnog kompleksa s Katedralom, krstionicom, sakristijom, zvonikom, Nadbiskupskom palačom i vrtom među građevinama*. Kroz prizmu provedenih istraživanja zasigurno bi se dugo moglo razlagati o povijesti zadarske stolnice i njenog sklopa. U ovoj prigodi osvrnimo se samo na one momente koji su medievistima zacijelo najzanimljiviji, a to su najstariji srednjovjekovni slojevi koji datiraju iz vremena prije velikog romaničkog preuređenja katedrale tijekom XII. i u XIII. st., u doba podizanja Zadra na rang nadbiskupije. Istraživanja su utvrdila da kompleks *katedrale Sv. Anastazije (Stošije)*, a prvotno *Sv. Petra*, s bazilikom, đakonikonom, katakumenejem i baptisterijem izrasta na mjestu bivšeg antičkog gradskog trga i gradskih taberni.¹⁴ Katedrala je građevina IV. ili V. st. i izraziti je primjer zadarskog tipa starokršćanske bazilike.¹⁵ Istražena starokršćanska *krstionica* koja je u ratnim razaranjima 1943. do temelja srušena pokazala se kao jedinstvena građevina u starokršćanskom i kasnijem starohrvatskom graditeljskom nasljeđu.¹⁶ Njezin šesteroapsidni unutarnji prostor poslužio je kao predložak za poseban i u zadarskom

kraju i zaleđu gusto rasprostranjeni tip šesterolisnih crkvenih građevina u ranom srednjem vijeku. Iskopavanjima u prezbiteriju i kriпти katedrale ustanovljeno je da je romaničkoj prethodila kripta predromaničke faze.¹⁷ Među ostalim to je potvrdio i veći broj ulomaka skulptiranog namještaja iz kraja VIII. i početka IX. st. nastalog kao posljedica prve predromaničke adaptacije starokršćanske katedrale u ranom srednjem vijeku. Pronalazak predromaničkog ambona starokršćanske forme sa simbolima četiriju evanđelista¹⁸ i trodijelnog kamenog arhitrava s natpisom biskupa Donata (*Donatus peccatur episcopus fecit*), uz podatak o gradnji rotunde Sv. Trojstva (Sv. Donata) govori o izuzetnoj aktivnosti toga zadarskoga biskupa - donatora.¹⁹ U sklopu episkopija istraživalo se i na objektima i prostoru koji su najuže vezani uz funkciju katedralnog prostora. To su istraživanja i uređenje *Nadbiskupske palače* od 1971.-77., kao dijela episkopalnog sklopa koji se još u starokršćansko vrijeme počeo razvijati na sjevernom obodu antičkog foruma i koji je u prošlosti Zadra bio jednim od glavnih duhovnih i upravnih središta grada²⁰, te 1984. zaštitna i sondažna istraživanja na prostoru vrta *Palače*.²¹

Brojni fortifikacijski objekti gusto raspoređeni duž obale, gradova, otoka i zaleđa Dalmacije u arheološkim istraživanjima i zaštiti bili su dugo vremena zapostavljena spomenička kategorija. Taj primarno skup i redovito dugotrajan istraživačko-konzervatorski posao u Zadru je uspješno proveden na *Citadeli*, jednoj od najimpozantnijih gradskih fortifikacija, toliko spominjanoj u ratnim kronikama i opsjedanjima grada od križara do Mlečana. Istraživanja su utvrdila funkciju tog obrambenog prostora u dugom rasponu od starog do novog vijeka.²²

U domeni arheoloških istraživanja koja se podvode u djelatnost urbane arheologije su i istraživanja grada **Nina** u kojemu brojne crkve evociraju karakteristični ninski srednji vijek. Istražen je i zaštićen sklop župne crkve posvećene *Sv. Aselu* koja je od IX. do XIX. st. bila katedralom ninske biskupije²³, potom crkve *Sv. Andrije* u ninskoj antičkoj luci²⁴ i *Sv. Ambroza*, kao crkve najstarijeg benediktinskog samostana, sagrađene u zreлом romaničkom stilu u XIII. st. Za uspješnu konzervaciju potonjeg objekta zadarskom Zavodu za zaštitu spomenika kulture dodijeljena je 1993. godine i nagrada u kategoriji zaštite graditeljskog nasljedja.²⁵ Time su jamačno valorizirani svi oni dugogodišnji prinosi zadarskih arheologa i konzervatora istraživanju i zaštiti srednjovjekovnih gradova Zadra i Nina.

Da su planska uređenja i obnova starih povijesnih gradskih jezgri najbolja prilika za provođenje arheoloških iskopavanja pokazao je i primjer projekta obnove velike tvrđave *Sv. Mihovila*, odnosno *Sv. Ane* nad gradom Sibenikom koja, započeta 1975., još uvijek traju, a arheolozi Muzeja grada i gradskog konzervatorskog Zavoda susreću se s višemetarskim kulturnim slojevima koji se mogu korektno stratigrafski izdvajati.²⁶

U praćenju rezultata istraživanja unutar starih urbanih središta duž dalmatinske obale dolazimo do **Trogira**, markantne srednjovjekovne komune s počecima urbanog života još od helenističkog doba. Nedvojbeno zaslužena znanstvena pozornost te ozbiljnost u pristupu istraživanju urbane trogirске jezgre (od 1982. zakonski regulirana obveza provođenja arheoloških sondiranja prilikom građevinskih radova), potvrđeni su nizom zaštitnih istraživačkih zahvata u Trogi-

ru. Angažmanom Regionalnog zavoda za zaštitu spomenika kulture iz Splita istraženo je i zaštićeno više lokaliteta povijesnog gradskog areala svih spomeničkih i vremenskih kategorija, od sakralnih do profano-stambenih, rezidencijalnih i fortifikacijskih građevina. Među nekoliko ključnih mjesta iz najranije srednjovjekovne urbane topografije za medieviste su svakako najzanimljivija četiri istražena crkvena kompleksa: oko samostanskog sklopa *Sv. Ivana*, predromaničkih crkava *Sv. Sebastijana* i šesteroapsidne crkve *Sv. Marije* na Trgu, te na prostoru ženskog benediktinskog samostana *Sv. Nikole*. Uz romaničku crkvu *Sv. Ivana* i danas potpuno razrušeni benediktinski samostan, nađeni su ostaci dosad nepoznate starokršćanske crkve, kasnosrednjovjekovno ukopište na čitavom prostoru Trga sve do Gradske vijećnice, zidovi renesansno barokne komunalne palače sa spolijama predromaničke i romaničke arhitekture i skulpture. Uz to pronađene helenističke i rimske građevinske strukture u dvorištu i jugoistočnom dijelu Vijećnice potvrdile su dugotrajni slijed prostornog prilagođavanja i regulacije gradskog tkiva.²⁷ Zaštitni radovi na lokaciji crkve *Sv. Nikole* koja pripada ženskom benediktinskom samostanu otkrivena je najranija benediktinska crkva posvećena *Sv. Dujmu* prizidana uz antički gradski bedem s većim brojem kamenih ulomaka antičkih natpisa, dijelova sarkofaga i starokršćanske plastike.²⁸ Uz sakralne objekte istraživalo se nekoliko stambenih inzulā, a provedena su i revizijska istraživanja i uređenje palača Ćipiko i Berislavić. Osim toga na više je mjesta arheološki utvrđen slijed gradnje gradskih fortifikacija od helenističkih na jugu i jugoistoku do romaničkih na sjeveru.

U zadnjih petnaest godina, s primjetnim oscilacijama u intenzitetu, odvijala su se i istraživanja u **Splitu** unutar i uokolo klasičnog perimetra Dioklecijanove palače kao povijesnog gradskog nukleusa. Djelatnost do 1992. bila je uglavnom usmjerena istraživanjima vezanim za sakralnu topografiju srednjovjekovnog grada koja je u Splitu, sjedištu nadbiskupije i dalmatinske metropolije doista osebujna. To su arheološka istraživanja koja su mahom pratila zaštitne radove, primjerice na prostoru pred starom gradskom vijećnicom na glavnom srednjovjekovnom komunalnom trgu (*Platea Sci. Laurentii*) 1978. god. kojima se ušlo u trag srednjovjekovnom groblju i vjerojatno ostacima zidova crkve *Sv. Lovre*²⁹, na prostoru predromaničke crkve *Sv. Mihovila* zvane "od obale" 1979., gradnja koje se vezuje uz djelovanje nadbiskupa Ivana Ravenjanina³⁰, te *Gospe od Zvonika* nad zapadnim vratima (Porta ferrea) Dioklecijanove palače.³¹ Pronalasci predromaničkih pluteja i ranoromaničke trabeacije s potonja dva lokaliteta³² umnogome sažimaju bitne stilske odlike splitskog kulturnog i radioničkog kruga u predromani, te čine vrijedan obol spomeničkom korpusu ranosrednjovjekovne skulpture i epigrafike u Dalmaciji.

Split je, međutim, nakon dvadestogodišnje apstinencije grada oko istraživanja i uređenja Dioklecijanove palače, 1992. godine nastavio tzv. prvu fazu istraživanja *jugoistočnih supstrukcija Palače*, jedne od najzanimljivijih arheološko-povijesnih zona grada. U osammetarskoj, heterogenoj kulturnoj stratigrafiji taloženoj punih šesnaest stoljeća ušlo se najvjerojatnije u trag prostorijama najstarijeg splitskog episkopija iz vremena koje je prethodilo njegovom stradavanju krajem XIV. st.³³ Iste godine temeljito provedenim arheološkim iskopavanjima dijela prostora ženskog

dominikanskog samostana u sjevernim zidinama Palače uz srednjovjekovnu crkvicu *Sv. Martina* nad Zlatnim vratima, koja još i danas baštini ranoromaničku pregradu *in situ*, potvrđeno je već i prije naslućivano starokršćansko podrijetlo crkvice.³⁴

U gradu **Hvaru**, važnoj srednjovjekovnoj otočkoj komuni, koja se drukčije urbano oblikovala od prije spomenutih gradova na obali, pod stručnim nadzorom arheologa N. Petrića, istraživalo se u razdoblju od 1982. - 1989. na nekoliko gradskih punktova: na *trgu pred katedralom, inzuli Gazarović i Machiedo, pred gradskom ložom ...* čime se postupno počela uočavati rana urbana matrica grada.³⁵ Iskopavanja upućuju na zaključak da se naseobina na mjestu današnjeg Hvara jače urbanizira tijekom VI., ali i u VII. st. kao očuvani bizantski posjed duž maritimne magistrale što pretpostavlja i dužu vitalnost te naseobine u opće dekadentnim vremenima VII.-VIII. st. u kojima mnogi dotada prosperitetni gradovi na obali zamiru.

U južnoj Dalmaciji u posljednjih deset godina glavni istraživački naponi bili su usmjereni istraživanjima unutar stare jezgre **Dubrovnika** čemu je izravni povod bio veliki sanacijski projekt obnove građevina stradalih u potresu 1979. godine.³⁶ Istražuje se nekoliko urbanih zona od kojih jedna veoma stara, spomenuta već u gradskom statutu iz 1272., u *Ulici Mihe Pracata 1.*³⁷ Potom *Pustijerna* - slojevita, te tipološki i kvalitativno raznolika kulturno - spomenička zona. Smještena na predjelu najstarije gradske jezgre, koja je u ranobizantsko i rano-srednjovjekovno doba imala funkciju suburbija, vjerojatno je već u X. st. bila integrirana jezgri prvobitnog kastruma - kaštela Rausiona na hridi. U XIII. st. tu je lociran i ženski benediktinski samostan i crkva *Sv. Tome*. Sustavna i opsežna iskopavanja (1983. - 1987.)³⁸ pokazala su da se područje Pustijerne intenzivno izgrađivalo tijekom stoljeća i to po sasvim utvrđenom planu što se očituje u pravilnoj strukturi gradskog rastera koji je poštivao smjer gradskog karda i dekulmana te raspored blokova zgrada - palača (spomenički najvrijednije *Ranjina, Tudizić - Bučić - Ranjina, T. Skočibuha - Bizzaro i Kaboga*).³⁹ Provedena su istraživanja i uređenje unutrašnjosti objekata na prostoru tzv. *Sklopa (2, 3, 4)*⁴⁰ te kompleksa *glazbene škole "L. Sorokočević"*. Na potonjoj lokaciji koja pokriva prostor dvaju bivših ženskih redovničkih samostana: klarisa *Sv. Apostola* (XV. - XVI. st.) uz raniju crkvu *Sv. Petra* (kasnije barokni samostan *Sv. Katarine Sienske*) i najstariji gradski samostan benediktinki *Sv. Šimuna*, utvrđeni su u temeljima *Sv. Petra* tragovi kasnoantičke građevine i predromaničke crkve (IX. - X. st.) s kriptom preinačenom u romanici i sačuvanom do danas s brojnim dijelovima arhitektonske dekoracije i skulpture.⁴¹ Također i arheološka istraživanja poput onih provedenih na prostoru *Osnovne škole "Miše Simoni"* i velikog vrta zapadno od nje⁴² sve više razotkrivaju sliku grada u prošlosti prije velikog katastrofalnog potresa 1667. u kojemu je stradala većina dotadanih sakralnih i stambenih građevina. U Dubrovniku, kao i drugdje u sličnim urbanim tkivima duž dalmatinske obale, arheološka iskopavanja otkrivaju složenu kulturnu stratigrafiju kao posljedicu sukcesivne gradnje. Štoviše, arheološki rezultati upotpunjeni starijom arhivskom građom još iz vremena prije kodifikacije Statuta iz 1272. postupno rekonstruiraju složeni mozaik sakralne i profane topografije dubrovačkog grada. Tako su, primjerice, nalazi dijelova predromaničkog crkvenog interijera i arhitektonske

plastike s istraživanja srednjovjekovne arhitekture na prostoru *Doma Marina Držića* tj. gradskog bloka *Domino* (Svih Svetih) potvrdila vjerodostojnost pisanih izvora iz kraja XII. st.⁴³ Podjednako zanimljivo je i otkriće sustava srednjovjekovne infrastrukture, tj. dijela kanalizacijske gradske mreže na južnom hrptu stare jezgre, promovirane još gradskim statutarnim odredbama krajem XIII. st. u kojim su sondažnim zahvatima ujedno registrirani i temelji romaničke crkve *Sv. Barbare* i romanički stambeni sklopovi.⁴⁴ Konzervatorski zahvati na tvrđavi (predutvrđi) *Revelin* također su uvjetovali 1983. - 1988. arheološka iskopavanja njene unutrašnjosti kojima je rukovodio Dubrovački muzej.⁴⁵

Glavna, međutim, arheološka istraživanja odvijala su se na prostoru same dubrovačke *katedrale i Bunićeve poljane*. Izuzetni rezultati tog nadasve složenog znanstvenog, tehničkog i kulturnog pothvata koji je okupio veliki broj ustanova i stručnjaka različitih usmjerenja, bili su svojedobno prezentirani kao središnja tema znanstvenog skupa Hrvatskoga arheološkoga društva "Arheološka istraživanja u Dubrovniku i dubrovačkom području" 1984. godine.⁴⁶ Sustavnim iskopavanjima pod katedralom i na Bunićevoj poljani koja su započela 1981. i trajala s prekidi- ma do 1988., arheološka ekipa pod vodstvom istraživačkog tandema Stošić - Žile otkrila je ostatke arhitekture koja je na tom mjestu sukcesivno nastajala od vre- mena kasne antike, te ranog do u kasni srednji vijek praćena tisućama fragmen- ta arhitektonske i dekorativne plastike, freskama, obiljem numizmatičkih nalaza i ostalom pokretnom kulturnom građom.⁴⁷ Ukratko, nađene su jedna iznad druge *dvije velike trobrodne bazilike*, od kojih starija bizantska iz VI. st., zatim *Četvero- lisna memorija*, masivni temeljni *bazament zvonika - krstionice*, nekoliko *kuća i zidanih grobnica*, te *obrambeni zid* kasnoantičkog i ranosrednjovjekovnog kaštela Ragusiona.⁴⁸ Površinski relativno mali istraženi prostor (1200 m²), svojom složenom prostorno-vremenskom stratigrafijom pruža obilje podataka za rekon- strukciju povijesne slike toga dijela grada. U tome je zasigurno najvrijednije otkriće bizantske bazilike iz VI. st. i prateće kulturne građe što bitno mijenja tradicionalne historiografske teze i pomiče početke grada ispod hridi *Ragusiona* u doba Justinijanove rekonkviste.⁴⁹ Dubrovnik je, svakako, eklatantan primjer koliko arheološka znanost može presuditi u razrješavanju mnogih povijesnih pi- tanja i u kolikoj mjeri arheološka građa u heurističkoj skali ima funkciju izvora prvoga reda.

Sljedeće poglavlje usmjereno je sumiranju rezultata terenske arheologije postignutih u kategorijama istraživanja *srednjovjekovnog crkvenog graditeljstva*, te *srednjovjekovnih grobalja* na čijem se otkrivanju, zaštiti i obradi na prostoru Dal- macije dosad zasigurno najviše odmaklo.

U *sjevernodalmatinskoj regiji*, na prostoru priobalja, otoka i zaleđa otkriveno je ili istraženo od 1975. (76.) do danas osam lokaliteta s ostacima sakralnih građevina. Tako se na otocima istraživao *Sv. Andrija* na *Vrgadi* pod nekadašnjim ranobizantskim kastrumom⁵⁰ te na otoku Pagu predromanička i kasnosrednjovje- kovna crkva *Sv. Nikole* u *Povljani*.⁵¹ U priobalju, u ninskom *Zatonu* crkva *Sv. Andrije* s kontinuitetom do u XVI. st.⁵², a u zaleđu Zadra četiri kompleksna lokaliteta sa crkvenim objektima: u *Škabrnji*⁵³, *Galovcu*, *Šopotu* i *Otresu*, te arheološki relevantni dio sklopa pravoslavnog samostana *Krka kod Kistanja*.⁵⁴ Na

nekima od nabrojanih lokaliteta iskopavanja zbog ratnih razaranja nisu okončana. Među spomenutima svakako valja izdvojiti istraživanja u **Galovcu**, istočno od Zadra i **Otresu** kod Bribira zbog vrijednosti otkrivene građe i kompleksnosti arheološko-povijesne problematike koju objedinjuju. Istraživanja Muzeja hrvatskih arheoloških spomenika iz Splita na lokalitetu **Otres** nastavak su iskopavanja koja su početkom stoljeća u ime Muzeja hrvatskih starina u Kninu vodili L. Marun i povjerenik V. Ardalić. Već tada prikupljenu znatnu količinu kamenih i kovinskih nalaza tek su revizijska istraživanja, započeta 1977., okrunila najvrijednijim pronalascima. Zasigurno najmarkantnije otkriće je predromanička trabeacija iz 2. pol. IX. st.⁵⁵ pronađena u sekundarnoj funkciji, kao spolia u strukturi groba, s latinskim natpisom u kojemu se raspoznaje ime hrvatskog kneza *Branimira*. Riječ je o petom u nizu od četiri dosad poznata natpisa s Branimirovim imenom koji izravno svjedoče o zamahu crkvene izgradnje u njegovo doba.⁵⁶ Uz istu Branimirovu epohu veže se i predromanička crkva u **Šopotu** kod Benkovca, također mjestu nalaza jednog od pet Branimirovih natpisa, na kojoj su provedena revizijska istraživanja i konzervacija sakralnog objekta.⁵⁷ Spomenuta, pak, istraživanja u Otresu, za kojeg iz pisanih izvora znamo da je bio jedno od vodećih sela (villa) srednjovjekovne hrvatske županije Luke, zanimljiva su utoliko jer pružaju paradigmatsku sliku karakteristične srednjovjekovne naseobinske aglomeracije nastale na antičkoj podlozi, a kakve su inače gusto ispunjavale demografsku kartu ruralnog dalmatinskog zaleđa od ranog srednjeg vijeka sve do dolaska Turaka. U tom kontekstu ondje pronađeni ostaci starohrvatske predromaničke crkve i crkvenog namještaja iz Branimirova vremena, zatim druge, romaničke župske crkve te kulturnog inventara iz srednjovjekovnih grobova uokolo nje,⁵⁸ jasno očituju karakteristični kulturni facies koji je gotovo amblematičan svim kategorijama starohrvatske materijalne kulture od IX. - XV. st.

Sustavna arheološka istraživanja diljem dalmatinske makroregije višekratno su potvrdila očividnu povezanost kasnoantičkog i ranosrednjovjekovnog kulturnog horizonta. Dok se taj proces kontinuiteta dviju civilizacija novijim arheološkim istraživanjima opravdano najviše potvrđivao u trajno živim sredinama obalnih gradova nije, međutim, izostao ni u zaleđu u okviru ranijih rimskih ili kasnoantičkih naselja. Uglavnom se manifestira u kulturnoj višeslojnosti prepoznatljivoj u topičkom i kulturnom nasljeđivanju postojećih lokacija, preuzimanju zatečenih kulturnih i profanih zdanja preuređenih sukladno liturgijskim i društvenim postulatima srednjovjekovnog doba u kojem funkcioniraju. U tom smislu **Crkvina u Galovcu**, nakon otkrića u arheološkoj mikrozonu Kašića i na Bribirskoj glavici, u izuzetno plodnom razdoblju terenskih istraživanja 50.-ih i 60.-ih godina, najzgušnutije odražava komponente naznačenog fenomena dokumentiranog arheološkim iskopavanjima u ruralnim prostorima srednjojadranske obale u protekla dva desetljeća. Riječ je, ukratko, o višeslojnom lokalitetu s kontinuitetom od antike do novoga vijeka, u središtu kojega su *starokršćanska memorija* iz V. st. s presvođenom grobnicom i *bazilika*, potonja u kulturnoj funkciji i tijekom ranog srednjeg vijeka, *ukopište* s 521 grobom datiranim od VI. - XIX. st., zatim *manjom crkvom* iz poslijeturskog doba, nekoliko *stambenih objekata* i *bunarom*.⁵⁹ Tijekom pet istraživačkih kampanji (1979., 1988. - 1991.) pronađeno je oko 600

ulomaka antičkog, starokršćanskog i predromaničkog doba, među kojima brojnošću prednjače predromanički nalazi kamenog crkvenog namještaja. Zacijelo najveće pozornosti privlače pronalasci deset cjelovitih kapitela ciborija i oltarne pregrade⁶⁰, dijelovi glavine šesterostraničnog i četverostraničnog predromaničkog ciborija koji se mogu dosta egzaktno rekonstruirati⁶¹, zabati oltarne pregrade, ukrasni dijelovi arhitekture⁶² i.t.d. Sve pronađeno govori da su napori istraživačke ekipe arheologa J. Beloševića i Odjela za arheologiju Filozofskog fakulteta u Zadru urodili u Galovcu pronalaskom jednog od najreprezentativnijih lokaliteta kojega je u zadnja tri desetljeća iznijela na svjetlo dana hrvatska medievalna arheologija.

U *srednjoj Dalmaciji* na priobalju, otocima i zaleđu aktivnost je u narečenom razdoblju bila poglavito usmjerena istraživanjima u četiri subregije i to: užem području **Solina i Kaštela** s obližnjom Zagorom, **Makarskom primorju, Imotskoj krajini** te **srednjo-dalmatinskim otocima Braču i Hvaru**. Vidni, naime, porast zanimanja i intenziteta terenske djelatnosti zabilježen je upravo na području istočno od Splita i Žrnovnice, te rijeke Cetine: u **Poljicima, Omiškoj zagori, Makarskom primorju i Imotskoj krajini**. Stoga su najnovija istraživanja srednjovjekovnih sakralnih građevina na poluotoku *Sv. Petra* u **Makarskoj**⁶³, *Sv. Jure* u **Tučepima**⁶⁴, te arheološkog sklopa na sadašnjem groblju *Sv. Mihovila* u **Prološću** na tlu povijesne županije Imota⁶⁵ tek početna etapa u jednom budućem planskom istraživanju tih još uvijek "bijelih" i za srednjovjekovnu arheološku znanost nedovoljno poznatih prostora. Sakralnom, k tome, graditeljstvu otoka Brača, posutom srednjovjekovnim crkvicama, tek se zadnjih dvadestak godina pridaje dužna pozornost u arheologiji i zaštiti. Osim nekoliko manjih arheoloških intervencija pri obnovi crkava: *Sv. Mihovila*⁶⁶ i *Sv. Vida* kod **Dola**⁶⁷, *Stomorice* kod **Ložišća**⁶⁸ u cijelosti su arheološki istražena i zaštićena tri crkvena objekta: *Sv. Ivan* u **Bolu**, *Sv. Duh* u **Škripu** i *Sv. Vid* na **Vidovoj gori**. Na crkvama u Bolu i Škripu, nastalim na ranijim rimskim temeljima, istraživači su prepoznali jedan izdvojeni sloj crkvene arhitekture VII. st. koja kasnije doživljuje preinake u ranoj romanici u vrijeme integriranja otoka u feudalni hrvatski državni sustav.⁶⁹ Iz okvirno istog romaničkog razdoblja datiraju i ostaci zavjetne crkvice *Sv. Vida* na **Vidovoj gori** koji su istraženi i zaštićeni akcijom Muzeja hrvatskih arheoloških spomenika u Splitu.⁷⁰

Različito prethodnima, područje **Solina i Kaštela** te gravitirajuća im Zagora, ne svrstavaju se u kategoriju arheološki marginaliziranih prostora, jer unatoč oscilacijama u dinamici istraživanja u odnosu na eru Bulićevih, Dyggveovih i Karamanovih otkrića u starohrvatskom Solinu i Bijaćima, kontinuitet znanstvenog zanimanja za taj važni povijesni prostor nikada nije prestao. U međuvremenu, štoviše, dogodila su se dva važna revizijska istraživanja oko crkve *Sv. Marte*⁷¹ na starohrvatskom kneževskom posjedu u Bijaćima (1967. - 1969.; 1970.) i na kompleksu hrvatskog kraljevskog mauzoleja *Sv. Stjepana* na Otoku u Solinu (1972.).⁷² Istraživanjima i konzervacijom crkve *Sv. Jurja* u **Radunu** u Kaštel Starom⁷³, *Sv. Kuzme i Damjana* u **Kaštel Gomilici**⁷⁴ ulazi se u fazu sustavnijeg istraživanja ranog hrvatskog srednjovjekovlja na prostoru od Solina do Trogira. Tako 1988. započinju prva planska iskopavanja *Sv. Jurja* na **Putalju** iznad Kaštel Sućurca,

kneževskom lokalitetu za koji se vežu mnogi ključni događaji ranc hrvatske povijesti.⁷⁵ Istodobno se obnavljaju arheološka istraživanja na povijesno važnom kompleksu solinskih lokaliteta, bazilici i samostanu *Sv. Petra i Mojsija*⁷⁶, te *benediktin-skom sklopu u Rižinicama*⁷⁷ čime se stvaraju preduvjeti za nastavak njihova sustavnog istraživanja i cjelovite znanstvene valorizacije.

U splitskoj Zagori već od 1975. s prekidima teku iskopavanja antičke i ranosrednjovjekovne arhitekture te grobljanskog kompleksa oko župske crkve *Sv. Petra u Muću Gornjem*⁷⁸, koji je, poput brojnih arheoloških lokaliteta u Dalmaciji obilježenih višestoljetnim kontinuitetom ukapanja na jednom mjestu uveliko ugrožen izgradnjom suvremenih betonskih grobnica. Unatoč tome što su iskopavanja još u tijeku već su dosadašnji rezultati utvrdili postojanje prostranog rimskog gospodarsko - stambenog objekta koji se u ranom srednjem vijeku adaptira za sakralnu namjenu te oprema odgovarajućim kamenim namještajem 888. godine u doba kneza Branimira koju autentičnost potvrđuje i čuveni latinski natpis s predoltarnog arhitrava nađen na tom lokalitetu 1887. godine. Time su korigirane ranije postavke E. Dyggvea iz tridesetih godina o crkvi *Sv. Petra* kao izvorno četvero-apsidnoj predromaničkoj građevini.⁷⁹

Terenska aktivnost u *južnoj Dalmaciji* bila je uglavnom usmjerena već spomenutim arheološkim istraživanjima urbane topografije Dubrovnika koja su tekla usporedno s obnovom potresom oštećenih zdanja, angažirajući pritom znatan stručni i financijski potencijal. Stoga, arheološke akcije na istraživanjima kulturno višeslojnog samostanskog kompleksa *Sv. Jeronima u Slanom*⁸⁰, *Sv. Nikole u Stonu*⁸¹ predstavljaju malobrojna, ali vrijedna terenska postignuća dubrovačkih arheologa na istraživanjima šireg prostora izvan urbane zone Grada.

Među istraženim srednjovjekovnim nalazištima u Dalmaciji brojnošću vidno prednjače **srednjovjekovna groblja**. U ovom razdoblju, međutim, otkriveni nalazi ne unose veće promjene u poznatu sliku srednjovjekovne materijalne kulture koja se očitovala putem načina i običaja pokapanja u srednjem vijeku. Činjenica je, ipak, da su brojne istraživačke akcije tijekom zadnja dva desetljeća pružile medi-evistici niz odvojenih prinosa koji u ukupnom kontekstu naznačene problematike dodatno upotpunjuju ili pak korigiraju već stvorene predodžbe. U razdoblju od 1975. do danas na tlu čitave dalmatinske makroregije istraživano je oko 45 grobalja koja se datiraju u vremenski raspon od ranog do kasnog srednjeg vijeka. Radi se o grobljima koja su se istraživala u sklopu kompleksnih lokaliteta s crkvenom arhitekturom ili kao izdvojena ukopišta na samostalnim lokacijama bez crkvenog objekta. Glavninu naznačenih lokaliteta obuhvaćaju srednjovjekovne nekropole sjeverne i srednje Dalmacije, dok je broj istraženih ukopišta u južnodalmatinskoj regiji, izuzev grada Dubrovnika, veoma skroman i odnosi se na jedno groblje razvijenog srednjeg vijeka istraženo u **Ponikvama**.⁸²

U *sjevernoj Dalmaciji*, na prostoru medurječja Zrmanje i Krke najveći broj istraženih grobalja datira iz **ranog srednjeg vijeka**: u **Škabrnji** (Ambar) kod Zadra⁸³, **Rodaljicama** kod Benkovca, **Ostrovici**, **Lišanima Ostrovičkim** i **Vrbici** kod Bribira te **Smrdeljima** i **Kninu**. Prema vanjskim odlikama ukopišta, te nalazima u grobovima, uglavnom pokojnikova osobnog ornata i uporabnih predmeta, svrstavaju se u onu karakterističnu skupinu ranosrednjovjekovnih nascobinskih

grobalja na redove dalmatinsko - hrvatske kulturne grupe koja se, tijekom IX. i u X. st., razvijaju uglavnom bez crkvenog objekta. Unutar te skupine, groblja u Rodaljicama⁸⁴ kod Benkovca, te Ostrovici⁸⁵, Lišanima Ostrovičkim⁸⁶ i Vrbici⁸⁷ na prostoru nekadašnje starohrvatske bibrirske županije, po vremenu ukapanja su starija, a poneka se, više ili manje, formiraju već u ranijem IX. st., te kontinuiraju u X. st. što su, među ostalim, pokazala i pokusna istraživanja na položajima srednjovjekovnih ukopišta u Smrdeljima kod Kistanja.⁸⁸ U spomenutoj, kronološki starijoj grupi starohrvatskih grobalja, zacijelo je najzanimljivija pojava veće skupine pokopa u drvene lijesove, nažalost bez pratećih kulturnih nalaza, unutar kompleksa ranosrednjovjekovnog rodovskog i naseobinskog ukopišta otkrivenog podno kasnoantičkog i srednjovjekovnog kastruma u **Ostrovici** istočno od Bibrira. Ta, naime, pojava ukapanja u drvenu grobnu konstrukciju nije uobičajena u tipologiji ranosrednjovjekovnih grobalja dosad istraženih na tlu Dalmatinske Hrvatske. Upravo zahvaljujući zadnjim iskopavanjima u Ostrovici i nedalekim Dubravicama kod Skradina postupno se dolazi do novih materijalnih potvrda tog fenomena važnog za praćenje općeg procesa ukapanja na tlu dalmatinskog zaleđa u ranom srednjem vijeku. Dužeg kontinuiteta od prethodnih je srednjovjekovno groblje s ukupno 228 grobova istraženo na zaravni brda **Spas** ponad **Knina** na pretpostavljenoj naseobinskoj lokaciji antičke Ninie. Karakteristike kovinskog grobnog inventara navele su istraživača D. Jelovinu da fazu najintenzivnijeg ukapanja na groblju smjesti u razdoblje od IX. do kraja XI. st., a mjestimično i tijekom razvijenog srednjeg vijeka.⁸⁹

Srednjodalmatinski prostor od Krke do Neretve općenito prednjači po broju lokaliteta s istraženim srednjovjekovnim grobljima. To je rezultat angažmana većeg broja muzejskih ustanova koja djeluju na tom području i to u prvom redu Muzeja hrvatskih arheoloških spomenika iz Splita, Muzeja grada Šibenika i Muzeja Cetinske krajine. Od 31 otkopanog groblja (do tog se broja moglo doći na temelju raspoloživih podataka, a koji podliježe mogućim korekcijama samo u smislu uvećanog broja istraženih nalazišta), na 13 lokaliteta ustanovljeni su ostaci ranosrednjovjekovnih ukopišta kao zasebnih grobalja na redove ili u višeslojnoj kulturnoj stratigrafiji kompleksnih ukopišta. Među njima, s arheološko - povijesnog motrišta su najzanimljivija groblja najstarijeg hrvatskog kulturnog horizonta. Vidni znanstveni pomaci na planu arheoloških i povijesnih istraživanja urodili su važnim spoznajama koje omogućuju da to najranije razdoblje po doseljenu Hrvata na istočni Jadran ne tretiramo u cjelini "mračnim dobom hrvatske povijesti", premda je ono i dalje u nekim svojim dijelovima još uvijek podosta "zatamnjeno". U tom kontekstu nedvojbeno važne spoznaje pružaju rezultati istraživanja ranosrednjovjekovnog groblja u **Dubravicama** kod Skradina (1986. - 1989.), rani sloj grobova s kneževskog posjeda na **Putalju**⁹⁰, te groblja u **Lučanima**⁹¹ i **Biteliću** kod Sinja⁹² jer najizrazitije očituju slojevitost problematike u jednom prelomnom i kontaktnom vremenu prožimanja kasnoantičkih tradicija i novih duhovnomaterijalnih kvaliteta ranosrednjovjekovne epohe koja je nastupila. Pritom će rezultati istraživanja na Putalju i sinjskim Lučanima potvrditi jače oslanjanje na prethodeće kasnoantičko razdoblje, ali i istodobnu povezanost s najranijim hrvatskim ranosrednjovjekovnim grobljima u Dalmaciji na prijelazu VIII. i u ranom IX. st.

S ponešto drukčijim konotacijama od spomenutih, a u sam vrh najvrijednijih lokaliteta najranijeg starohrvatskog horizonta ide spomenuto nalazište u **Dubravicama**, selu smještenom s desne strane rijeke Krke, na dodirnom prostoru sjeverne i srednje Dalmacije. Sudeći prema rezultatima dosadašnjih iskopavanja⁹³ koja su, slično mnogima na tom području zbog trenutnog ratnog stanja prekinuta, otkriveno je ukopište s tri kulturna sloja: najstariji sloj grobova sa spaljenim ostacima ljudskih kostiju u sačuvanim keramičkim urnama koji je kasnije devastiran grobovima, zatim horizont ukapanja s kraja VII. i VIII. st. datiran nalazima zvjezdolikih i grozdolikih naušnica, te zlatnim bizantskim obolom Konstantina Kopronima. Potom slijedi mlađi sloj grobova iz prve polovice IX. st. s nalazima naušnica žminjskog tipa, ogrlicom, aplikama, nožićima. Niz intrigantnih pitanja koja potiče to nalazište, počevši od vanjskih odlika groblja s pojavom paljevinskih i ukopa s kamenim i drvenim grobnim oblogama, te prateći kulturni inventar, naveli su istraživača Z. Gunjaču na preliminarnu zaključku. Isključivši mogućnost biritualnog ranosrednjovjekovnog groblja, on iznosi pretpostavku o postojanju starijeg paljevinskog groblja koje je formiranjem kasnijih grobnih raka za inhumaciju pokojnika većim dijelom uništeno, a također i dugotrajnim preoravanjem terena. Spomenuti pronalazak paljevinskih ostataka u Dubravicama posredno je osnažio češće osporavanu vjerodostojnost jednog ranijeg paljevinskog nalaza na Maklinovu brdu u Kašiću kod Zadra⁹⁴, čime je s dva spomenuta otkrića već stvorena konkretna podloga za daljnje istraživanje jedne još uvijek nedovoljno poznate pojave u cjelokupnom fenomenu pokapanja Hrvata u ranim stoljećima srednjega vijeka.

Opću, pak, sliku istraženosti *grobalja razvijenog i kasnog srednjeg vijeka* s oko 18 registriranih lokaliteta koji su se istraživali u protekla dva desetljeća, najbolje, čini se, sažimaju rezultati iskopavanja u tri srednjodalmatinske subregije: u Imotskoj krajini s dva istražena groblja u **Ričicama**⁹⁵, **cetinskom** kraju s oko desetak sustavno ili sondažno iskopanih grobalja⁹⁶, te u priobalju od Kaštela do Omiša s istraženim grobljima u **Radunu**⁹⁷, **Putalju**⁹⁸, **Stročancu**⁹⁹, **Gatima**¹⁰⁰, **Kučićima**¹⁰¹. Otkrivena srednjovjekovna ukopišta umnogome pomažu pri rekonstrukciji povijesne i arheološke topografije srednjodalmatinskog prostora, posebice definiranju strukture naselja, a time i opće demografske slike regije u zrelim i kasnim razdobljima srednjega vijeka. Istraživanja u spomenutim područjima povećala su broj poznatih srednjovjekovnih župskih grobalja starosjedilačkog hrvatskog življa iz vremena kada se tijekom razvijenoga srednjega vijeka sve više ustaljuje praksa ukapanja oko sakralnih župskih objekata. Međutim, uz spomenute, sve više se diferenciraju grupe nekropola koje se formiraju izvan areala župskih ukopišta, pa se kroz takve lokacije i arheološke ostatke registriranih pogrebnih običaja (grobnih daća, polaganja ili razbijanja keramičkog i staklenog posuda) mogu postupno raspoznavati i različiti društveni nosioci takvih oblika materijalne kulture, što je izgleda posljedica jačih demografskih priliva iz šireg zaleđa istočnojadranske obale na dijelove dalmatinskog prostora u zreлом i osobito kasnom srednjem vijeku.

U sklopu navedene problematike u cetinskoj je regiji zabilježen najveći napredak u istraživanju kasnosrednjovjekovnih grobalja obilježenih nadgrobniim spomenicima - stećcima. Tako su opsežna istraživanja, uvjetovana izgradnjom HE

Đale na Cetini kod Biska, rezultirala pronalaskom nekoliko grobljanskih lokacija sa stećcima¹⁰², među kojima je najveći kompleks na **Poljanicama** pod Mosorom postao polazište istraživaču A. Miloševiću da aktualiziranjem tzv. vlaške teorije poveže nastanak monumentalnih nadgrobnih spomenika kasnog srednjeg vijeka s migracijama Vlaha u XV. st. na prostor cetinskog kneštva feudalaca Nelipića.¹⁰³

Za razliku od dobre istraženosti ranosrednjovjekovnih naseobinskih lokaliteta (gradišća) u sjevernoj Hrvatskoj kao zametaka kasnijih srednjovjekovnih gradova i naselja, u Dalmaciji su **naseobinski** položaji i dnevni život njihovih žitelja još uvijek poprilična nepoznanica pa je svaki pomak u toj domeni terenskog djelovanja veoma zanimljiv i važan. Istraživali su se naseobinski položaji unutar arheološkog kompleksa na **Bribirskoj glavici**¹⁰⁴, **Kosi** kod Šibenika¹⁰⁵, Gradini u **Nadinu**¹⁰⁶, **Zatonu** kod Nina¹⁰⁷, **Otresu** kod Bribira¹⁰⁸, srednjovjekovne nastambe u sklopu antičkog **Aequuma** kod Sinja.¹⁰⁹

Potrebe obnove spomeničkih objekata u zaleđu srednje i sjeverne Dalmacije nakon potresa 1986. godine potakle su stručni interes za istraživanjem **srednjovjekovnih fortifikacija**, važnog spomeničkog sloja komplementarnog naseobinskim lokalitetima i objektima. U zadnjih petnaestak godina arheološka istraživanja pratila su obnovu: **kninske tvrđave**, imotske **Topane**¹¹⁰, **Vrgorca**; iskopavali su se, nadalje, ostaci srednjovjekovne fortifikacije na **Nadinskoj gradini**¹¹¹, a započeto je istraživanje vrličkog **Prozora** i **Čačvine** kod Trilja.¹¹² Opsežan istraživački zahvat proveden je i nešto južnije na glavnom objektu fortifikacijskog sustava grada Stona, utvrđi **Veliki Kaštio**¹¹³.

U okviru naznačene problematike valja spomenuti arheološka iskopavanja na utvrđenjima u dalmatinskom akvatoriju kao što su zahvati na otkrivanju ostataka ranobizantskog kastruma ponad grada **Paga**¹¹⁴ te istovremenog kompleksa na Gradini na otoku **Žirju**¹¹⁵ kao nove prinose terenske arheologije istraživanju važnih bizantskih fortifikacija duž istočnojadranskog plovidbenog puta u razdoblju Justinijanove rekonkviste.

U okviru razmatrane tematike ne mogu se mimoći ni rezultati **hidroarheoloških istraživanja** koja su se u promatranom razdoblju osobito intenzivirala. Iako malobrojnija u odnosu na podmorska nalazišta rimskog doba, hidroarheološko otkriće ranosrednjovjekovnog bizantskog broda s dosad najvećim nalazom bizantskih amfora i stakla IX. st. kod rta **Stoba** na otoku Mljetu¹¹⁶ i najnovija, za znanost izuzetno zanimljiva otkrića u koritu rijeke **Cetine** upozoravaju na vrijednu gradnju koju arheološkoj znanosti može ponuditi ta grana terenske arheologije. Podvodna rekognosciranja i istraživanja **srednjeg toka rijeke Cetine** u Sinjskom polju koja teku od 1990. godine, iznijela su na svjetlo dana ne samo zavidnu količinu arheološkog materijala taloženog stoljećima u koritu rijeke, nego i arheološki izuzetno vrijedne, čak u našim jadranskim krajevima rijetke nalaze, potvrdivši da je rijeka Cetina od prapovijesti do danas bila veoma važna strateška i komunikacijska arterija u tom dijelu jadranskog zaleđa.¹¹⁷

Pregled postignuća i stanja terenske arheologije na planu istraživanja srednjovjekovnih arheoloških lokaliteta u Dalmaciji u protekla dva desetljeća zaključujemo rezultatima **rekognosciranja** koja postignuća u tom razdoblju valja posebno izdvojiti. Ne može se zanemariti podatak da je u proteklih petnaest

godina arheološka karta Dalmacije obogaćena za više od stotinu (prema objavljenim podacima oko 106) novoregistriranih srednjovjekovnih nalazišta. Pojedinačno navođenje terenski obrađenih mikrozona iziskivalo bi zasigurno zasebnu tematsku obradu, pa se stoga u ovoj prigodi ograničavamo na predočeni zemljovid s markacijama rekognosciranih područja uz nekoliko općih napomena (karta 1). Veliki broj novoregistriranih arheoloških nalazišta poglavito je rezultanta sveobuhvatnijeg i planskog pristupa površinskoj arheološkoj obradi terena za koju danas imamo dva temeljna pilot - modela kao što su već realizirani **Projekt rekognosciranja sjeverne Dalmacije** i **Projekt Hvar**.¹¹⁸ Premda u osnovi oba projekta nisu inicirana u cilju istraživanja srednjovjekovnih nalazišta, jamačno mogu poslužiti kao paradigma za jednu temeljitiju i multidisciplinarnu terensku metodu koja počiva na načelima tzv. ekstenzivnog i intenzivnog obilaska terena, te prikupljanja građe na sustavu blokova. Time se postiže egzaktnost podataka i osnovna mjerljiva distribucija arheološkog materijala u regiji u komparaciji s bibliografskim i ambijentalnim podacima.

Sumirajući na ovom mjestu rezultate istraživanja srednjovjekovnih arheoloških nalazišta zaključujemo da je posljednja etapa terenskog djelovanja tijekom zadnjih dvadesetak godina obilježena u Dalmaciji kvantitativno opsežnim dijapazonom terenske aktivnosti s brojem od oko 115 potpuno ili djelomično istraženih lokaliteta, te oko 106 novoregistriranih arheoloških položaja. Djelatnost je u tom vremenu nedvojbeno pokazala širi znanstveni interes u pristupu istraživanju arheološke problematike od onoga u prethodnim istraživačkim razdobljima što ponajbolje potvrđuju dostignuća u istraživanju urbanih sredina, dotadašnjih "bijelih" arheoloških prostora, primjerice onih istočno od Cetine i na otocima, kao i organiziraniji pristup rekognosciranju terena. Pri tome stanovite nedorečenosti i pokoji propust mogu poslužiti ubuduće kao konstruktivni poticaji. Nadamo se da je ovaj sažeti prikaz o novijim doprinosima terenske djelatnosti na otkrivanju arheološki slojevitog srednjovjekovlja dalmatinskog prostora potvrdio potpunu afirmiranost terenske arheologije kao znanstvene discipline još jedanput ukazavši na njenu važnost u sklopu medievalnih izučavanja u Hrvatskoj. Vjerujemo, k tome, da joj je budućnost još svestranija i obuhvatnija... *Hoc est in votis!*

¹ F. Bulić, Razvoj arheoloških istraživanja i nauka u Dalmaciji. Zagreb 1925.; L. Katić, Razvitak hrvatske arheologije u Dalmaciji. Obzor - spomen knjiga, Zagreb 1935.

² S. Gunjača, Prinos arheologije hrvatskoj historiji. Prilozi povijesti umjetnosti u Dalmaciji (dalje PPUD) 10, Split 1956., 5-14; O srednjovjekovnoj arheologiji u Jugoslaviji. Starohrvatska prosvjeta (dalje SHP), III., 5, Zagreb 1956., str. 181-199; Novi naučni rezultati u hrvatskoj arheologiji, Zagreb 1957.

³ Ž. Rapanić, Pedeset godina poslije Karamana. SHP III., sv. 16, Split 1986., str. 14.

⁴ D. Jelovina, Starohrvatske nekropole, Split 1976.

⁵ J. Belošević, Materijalna kultura Hrvata od 7 - 9. st., Zagreb 1980.

⁶ Novija i neobjavljena istraživanja u Dalmaciji. Izdanja Hrvatskog arheološkog društva (Dalje: Izdanja HAD), sv. 3, Split 1978.

⁷ Cetinska krajina od prethistorije do dolaska Turaka. Izdanja HAD, sv. 8, Split 1984.

⁸ S. Gunjača, Novi naučni rezultati, Zagreb 1957.

- ⁹ P. Vežić, Crkva Sv. Trojstva (Sv. Donata) u Zadru - konzervatorski radovi i rezultati istraživanja. Mala biblioteka Godišnjaka zašтите spomenika kulture Hrvatske (dalje GZSKH), prilog uz br. 8/9, Zagreb 1983., str. 3-64.
- ¹⁰ I. Petricioli, Crkva Sv. Lovre u Zadru. SHP III, sv. 17, 1987., str. 53-73.
- ¹¹ Isti, Pojava romaničke skulpture u Dalmaciji, Zagreb 1960, str. 37 - 43; str. 54-60; Tragom srednjovjekovnih umjetnika, Zagreb 1983, str. 27-46.
- ¹² R. Jurić, Zadar - Sv. Šime, starokršćanska bazilika i srednjovjekovna crkva. Arheološki pregled (dalje: AP) 26, Ljubljana 1985., str. 156-157; P. Vežić, Starokršćanska bazilika Sv. Stjepana (Crkva Sv. Šime) u Zadru. Diadora 11, Zadar, 1989., str. 323-345.
- ¹³ P. Vežić, Povratak Dominika, "Slobodna Dalmacija" (Dalje: SD), god. LI, br. 15408, 4. 11. 1993.
- ¹⁴ P. Vežić, Ranosrednjovjekovna cisterna episkopalnog kompleksa u Zadru. Diadora, 9, Zadar 1980., str. 517-536; Starokršćanski sloj katedrale u Zadru. Diadora, 10, Zadar 1988., str. 165-183.
- ¹⁵ Isti, Prezbitarij katedrale u Zadru. PPUD, 30, Split 1990., str. 49-68.
- ¹⁶ Isti, O centralnim građevinama Zadra i Dalmacije u ranom srednjem vijeku. Diadora, 13, Zadar 1991., str. 323-375; Krstionica u Zadru. Peristil, 34, Zagreb 1991., str. 13-24.
- ¹⁷ Isti, Prezbitarij ..., str. 49-68.
- ¹⁸ I. Petricioli, Ulomci ranosrednjovjekovnog ambona zadarske katedrale. Radovi Instituta za povijest umjetnosti (dalje RPU), 12 - 13 (Prelogov zbornik), Zagreb 1988 - 1989, str. 25-26.
- ¹⁹ P. Vežić, Prezbitarij ..., str. 62.
- ²⁰ Isti, Nadbiskupska palača u Zadru. Peristil, 22, Zagreb 1979, str. 17-36; Ranosrednjovjekovna cisterna episkopalnog kompleksa u Zadru. Diadora, 9, Zadar 1980., str. 517-536.
- ²¹ I. Fadić, Nalaz srednjovjekovne staklene čaše tipa "Krautstrunk" u Zadru. SHP III., sv. 15, Split 1985., str. 243-253; Isti, Ime prokonzula Cn. Tamphila Vale na zdencu foruma Jadera. Arheološki vestnik, 37, Ljubljana 1986., str. 409-434.
- ²² P. Vežić, Rezultati istraživanja na prostoru Citadele u Zadru. GZSKH, 16, Zagreb 1990., str. 7-43.
- ²³ Isti, Sklop župne crkve Sv. Asela, bivše katedrale u Ninu. SHP, III., 15, Split 1985., str. 201-215.
- ²⁴ Isti, Starokršćanska arhitektura u Zadru i na zadarskom području. GZSKH, sv. 12, Zagreb 1986., str. 169; Sjaj zadarskih riznica (Katalog izložbe). Zagreb 1990., str. 298.
- ²⁵ "Povratak izgubljenog Ambroza", SD, god. LI, br. 15280, Split 28. 06. 1993.
- ²⁶ Z. Gunjača, Slijed mnogih stoljeća (Koliko je star Šibenik - 1). "Nedjeljna Dalmacija" (dalje: ND), br. 198, Split 23. 02. 1975., str. 13; Naselje prije 3000 godina (Koliko je star Šibenik - 2). ND, br. 199, Split 2. 03. 1975., str. 13; Early medieval archaeological finds from Šibenik and its nearest surroundings. Balcanoslavica, 5, Prilep 1976., str. 22-27; O kontinuitetu naseljavanja na području Šibenika i najuže okolice. Šibenik: spomen zbornik o 900. obljetnici., Šibenik 1976., str. 33-38, 46-48, 52.
- ²⁷ V. Kovačić, Trogir, urbana istraživanja. AP, 28, Ljubljana 1987., str. 91-93; T. Burić, Novi nalazi srednjovjekovne skulpture iz Trogira. PPUD, 28, Split 1989., str. 25-31.
- ²⁸ Ista, Trogir / Sv. Nikola, (Tragurium - gradski bedem i ranosrednjovjekovna crkva. AP, 29, Ljubljana 1988., str. 166-167.
- ²⁹ "Iskopan srebrni križ", SD, br. 10357, Split, srpanj 1978; "Iskopano prstenje, ogrlice, novčić s pečatom i kosturi", SD, br. 10356, Split, 31. 07. 1978.
- ³⁰ T. Marasović - M. Zekan, Istraživanje ranosrednjovjekovne crkve Sv. Mihovila "na obali" u Splitu. SHP, III, sv. 13, Split 1983., str. 185-201.
- ³¹ J. Belamarić, Gospe od Zvonika u Splitu. Monumenta Croatica I, Zagreb, 1991., str. 18, 24.
- ³² T. Marasović - M. Zekan, o. c., Tab. IV, V; Ž. Rapanić, Prior Firmin i njegove žene. - Uz pronalazak natpisa na oltarnoj pregradi u crkvi od Zvonika., SD, Split, 30. 12. 1988.
- ³³ "Carevo novo ruho", SD, Split, 31. 03. 1992; "Početak koji obećava", SD, Split, 28. 04. 1992; "Osam metara povijesnog otpada", SD, Split, 20. 07. 1992. "Ušli smo u trag najstarijeg sloja Splita!", SD, god. LI, br. 15447, Split, 13. 12. 1993.
- ³⁴ "Sv. Martin u Dioklecijanovom zidu", SD, god. LI, br. 15278, Split, 26. 06. 1993.
- ³⁵ N. Petrić, Prilozi arheologiji kasnoantičkog grada Hvara. PPUD, 28, Split 1989., str. 5-23.
- ³⁶ Ž. Rapanić, Arheološka istraživanja nakon potresa i počeci Dubrovnika. Obnova Dubrovnika 1979 - 1989. (dalje: Obnova), Zavod za obnovu Dubrovnika, Zagreb 1989.
- ³⁷ I. Žile, Dubrovnik - Miha Pracata 1, srednjovjekovna arhitektura. AP, 26, Ljubljana 1985., str. 170-71.
- ³⁸ Ž. Rapanić, Dubrovnik - arheološka istraživanja na Pustijerni. AP, 27, Ljubljana 1986., str. 139-141.

- ³⁹ N. Grujić, Pustijerna, *Obnova ...* str. 166-171.
- ⁴⁰ Obuhvaća današnji sklop zgrada javne namjene (Gradsko poglavarstvo Dubrovnika, Kazalište "Marin Držić", Gradska kavana, kino i novi izložbeni prostori) na kojemu su u prošlosti bili arsenali, skladišta za žito, carinarnice, straža i Vijećnica (M. Planić-Lončarić, Skupština općine Dubrovnik (2), Kazalište "Marin Držić" (3), Kavana, kino, izložbeni prostori (4). *Obnova ...* str. 80-81.
- ⁴¹ N. Grujić, Centar za umjetnički odgoj i obrazovanje "Luka Sorkočević" (Muzička škola). *Obnova ...*, str. 116-117.
- ⁴² M. Planić-Lončarić, Osnovna škola "Miše Simoni" - grad, Gučetićeva ulica 1. *Obnova ...*, str. 123-124.
- ⁴³ I. Žile, Dubrovnik - srednjovjekovna arhitektura. AP, 29, Ljubljana 1988., str. 196-197; Dom Marina Držića - Široka ulica 7. *Obnova ...*, str. 137; Rezultati arheoloških istraživanja u Domu Marina Držića u Dubrovniku. Radovi Instituta za povijest umjetnosti (dalje: RIPU), 12 - 13, Zagreb 1988 - 1989, str. 49-57.
- ⁴⁴ I. Žile, Dubrovnik - srednjovjekovni sustav kanalizacije. AP 28, Ljubljana 1987., str. 164-165; S. Tedeschi, Povijesna kanalizacija Dubrovnika. *Obnova...*, str. 240-241.
- ⁴⁵ S. Seferović, Tvrđava (predutvrda) Revelin. *Obnova ...*, str. 193-197.
- ⁴⁶ J. Stošić, Prikaz nalaza ispod katedrale i Bunićeve poljane u Dubrovniku. Izdanja HAD, sv. 12, Zagreb 1988., str. 15-38.
- ⁴⁷ Isti, Sažeti prikaz istraživanja, nalaza i problema prezentacije pod katedralom i Bunićevom poljanom u Dubrovniku. GZSKH, 12, Zagreb 1986., str. 241-247; Istraživanja, nalazi i problemi prezentacije pod katedralom i Bunićevom poljanom. *Obnova ...*, str. 326-335.
- ⁴⁸ I. Žile, Fortifikacijski sustavi u svjetlu recentnih arheoloških nalaza. *Dubrovnik*, 2, Dubrovnik 1993., str. 225.
- ⁴⁹ Ž. Rapanić, Marginalia o "postanku" Dubrovnika. Izdanja HAD, sv. 12, Zagreb 1988., str. 39-50.
- ⁵⁰ M. Domijan, Crkva Sv. Andrije na Vrgadi nakon posljednjih istraživanja i konzervatorskih radova. SHP III, sv. 13, Split 1983., str. 123-138.
- ⁵¹ R. Jurić, Archaeological Excavation of the Church of St Nicholas in Povljana on the Island of Pag. *Diadora*, 14, Zadar 1992., str. 357-374.
- ⁵² P. Vežić, Starokršćanska arhitektura u Zadru i na zadarskom području. GZSKH, 12, Zagreb 1986., str. 169.
- ⁵³ M. Zekan, Škabrnja kod Zemunika. SD, Split, 7. 05. 1987., str. 13; P. Vežić, O centralnim građevinama Zadra i Dalmacije u ranom srednjem vijeku. *Diadora*, 13, Zadar, 1991., str. 332; Isti, Arheološko otkriće kod Škabrnje. SD, Split, II. II. 1975.
- ⁵⁴ M. Budimir, Manastir Krka - arheološko istraživanje (zaštitni radovi). *Obavijesti Hrvatskog arheološkog društva* (dalje: *Obavijesti*), 22/2, Zagreb 1990., str. 55-56.
- ⁵⁵ M. Zekan, Otres kod Bribira. *Obavijesti*, 15/3, Zagreb 1983., str. 33-34; 18/1, Zagreb 1986., str. 31-32; Otres - Lukačuša, villa rustica, srednjovjekovna nekropola i romanička crkva. AP, 26, Ljubljana 1985., str. 161-163.
- ⁵⁶ Isti, Pet natpisa kneza Branimira s posebnim osvrtom na nalaz iz Otrisa. *Kačić*, 25, Split 1993.
- ⁵⁷ V. Delonga - T. Burić, Šopot kod Benkovca - predromanička crkva i srednjovjekovna nekropola. AP, 26, Ljubljana 1985., str. 165-166; Šopot kod Benkovca - srednjovjekovni lokalitet. *Obavijesti*, 16/3, Zagreb 1984., str. 47-48; Crkvina - Šopot kod Benkovca. *Obavijesti*, 19/1, Zagreb 1987., str. 36-38; T. Burić, Šopot kod Benkovca. *Obavijesti*, 18/1, Zagreb 1986., str. 30-31.
- ⁵⁸ M. Zekan, o.c., str. 414-417.
- ⁵⁹ J. Belošević, Galovac - Crkvina - kompleks starokršćanske i srednjovjekovne arhitekture s nekropolom. *Obavijesti*, 22/2, Zagreb 1990., str. 42-46; *Obavijesti*, 22/3, 1990., str. 40-43; *Obavijesti*, 23/3, 1991., str. 63-68; Prethodni izvještaj o rezultatima istraživanja lokaliteta "Crkvina" u selu Galovcu kod Zadra. Radovi Filozofskog fakulteta u Zadru (dalje: RFFZ) 28 (15), Zadar 1989., str. 71-82.
- ⁶⁰ J. Belošević, O rezultatima istraživanja lokaliteta "Crkvina" u selu Galovac kod Zadra u 1990. godini. RFFZ, 30 (17), Zadar 1992., str. 79-92.
- ⁶¹ Isti, Dva predromanička ciborija iz Crkvine u Galovcu kod Zadra. RFFZ, 32(19), Zadar 1993., str. 177-215.
- ⁶² Isti, Ishodi pete, završne kampanje istraživanja lokaliteta Crkvina u selu Galovcu kod Zadra. RFFZ, 31(18), Zadar 1993., str. 121-142.
- ⁶³ F. Glavina, Makarska - Petrova stijena, SD, Split 3. 07. 1993. ; M. Gamulin, *Obnova crkve - hrvatski izazov*. ND, Split, 10. 11. 1993.

- ⁶⁴ Z. Demori Staničić - A. Gamulin, Crkva Sv. Jure u Tučepima. Konzervatorski bilten Regionalnog zavoda za zaštitu spomenika kulture Split (RZS), br. 14, 1993.
- ⁶⁵ M. Dragičević, Proložac - Crkva Sv. Mihovila i groblje. AP, 27, Ljubljana 1986., str. 130-131;
- ⁶⁶ R. Bužančić, Crkva Sv. Mihovila kod Dola na otoku Braču. Konzervatorski bilten RZS, br. 8, Split 1988.
- ⁶⁷ V. Kovačić, Ranokršćanski spomenici otoka Brača. Vidi: Topografija pojedinačnih nalaza. Split 1994., str. 92; J. Belamarić, Capsella reliquiarum (1160.) iz Sv. Kuzme i Damjana u Kaštel Gomilici. PPUD, 31, Split 1991., str. 41-60.
- ⁶⁸ V. Kovačić - Z. Staničić, Stomorica - ranosrednjovjekovna crkva kod Ložišća. Konzervatorski bilten RZS, br. 11, Split, 1992.
- ⁶⁹ R. Bužančić, Dvije crkve na Braču obnovljene u ranom srednjem vijeku. PPUD, 31, Split 1991., str. 41-60.
- ⁷⁰ M. Zekan - H. Gjurašin, Brač, Vidova gora - Sveti Vid, zaštitno istraživanje i konzervacija ostataka romaničke crkve. Obavijesti, 24/2, Zagreb 1992., str. 58-60.
- ⁷¹ D. Jelovina - D. Vrsalović, Sv. Marta, Bijaći kod Trogira - arheološka revizija 1967. i 1968. godine. AP, 10, Beograd 1968., 173-176; D. Jelovina, Djelatnost Muzeja hrvatskih arheoloških spomenika od 1968. do 1980. god. SHP, III, sv. 11, Split, 1981., str. 244-245; Isti, Starohrvatska crkva Sv. Marte u Bijaćima. Kaštelanski zbornik 1, Kaštela 1987., str. 23-29.
- ⁷² Ž. Rapanić - D. Jelovina, Revizija istraživanja i nova interpretacija arhitektonskog kompleksa na Otoku u Solinu. VAHD, 70-71, 1968. - 1969., Split, 1977., str. 107-135.
- ⁷³ F. Oreb, Srednjovjekovno groblje oko crkve Sv. Jurja u Radunu kod Kaštel-Starog. SHP, III, sv. 13, Split 1983., str. 185-201; Kaštelanski zbornik 1, Kaštela 1987., str. 30-36.
- ⁷⁴ D. Marasović - M. Sumić, Sv. Kuzma i Damjan u Kaštel Gomilici. Obnova baštine 1, Zavod za zaštitu spomenika kulture Split, Split 1993., str. 1-7; J. Belamarić, o.c., str. 41-60.
- ⁷⁵ T. Burić - S. Čače - I. Fadić, Sv. Juraj od Putalja - istraživanja 1988. - 1990. godine. Obavijesti, 24/1, Zagreb 1992., str. 89-94; T. Burić, Srednjovjekovno selo Sućurac i njegovi spomenici. Zbornik radova sa znanstvenog skupa "Kaštel Sućurac od prapovijesti do XX. stoljeća", Split 1992., str. 101-134; Isti, Kaštel Sućurac u srednjem vijeku. Katalog izložbe u povodu 600 godina Kaštel Sućurca., Kaštel Sućurac, 1992.
- ⁷⁶ M. Zekan, Sv. Petar i Mojsije - Krunidbena bazilika kralja Zvonimira. Split, rujan 1994., str. 1-3; Zaštita "Šuplje crkve", SD, br. 13934, Split, 23. 10. 1989; "Ljepše ruho šuplje crkve", SD, br. 14359, Split, 21. 11. 1990., str. 9; "Šuplja crkva" - puni tretman, SD, br. 14701, Split, 3. 11. 1991., str. 14.
- ⁷⁷ "Arheološki radovi u Rižinicama", SD, god. L, br. 15045, Split, 20. 10. 1992.
- ⁷⁸ F. Oreb - M. Zekan, Zaštitno iskopavanje srednjovjekovne nekropole oko crkve Sv. Petra u Muću Gornjem. GZSKH, 4 - 5, Zagreb 1978. - 1979., str. 215-225.
- ⁷⁹ M. Zekan, Prilog proučavanju arhitekture iz koje potječe natpis kneza Branimira u Muću Gornjem. Gunjačin zbornik, Zagreb 1980., str. 133-140.
- ⁸⁰ I. Žile, Slano - samostan Sv. Jeronima. AP, 28, Ljubljana 1987., str. 180-181.
- ⁸¹ "Stonska riznica povijesti i ljepote", SD, Split, 9. 02. 1991., str. 37.
- ⁸² I. Žile, Ponikve-Ledinići. Istraživanja na lokalitetu Sv. Đurde. AP 27, Ljubljana 1986., str. 148-149.
- ⁸³ M. Zekan, Škabrnja kod Zemunika. SD, Split, 7. 05. 1987., str. 13.
- ⁸⁴ "Tajne srednjovjekovnih grobova". "Vjesnik", br. 13443, Zagreb 12. 02. 1985;
- ⁸⁵ V. Delonga - T. Burić, Ostrovica - Greblje, ranosrednjovjekovno groblje. Obavijesti, 16/1, Zagreb 1984., str. 22-23; 16/3, 1984., str. 48-50; 21/1, 1989., str. 31-33; 22/2, 1990., str. 35-38.
- ⁸⁶ R. Jurić, Lišane Ostrovičke - Nimci, ranosrednjovjekovno groblje. AP, 27, Ljubljana 1986., str. 129; Isti, Ranosrednjovjekovni grob iz Lišana Ostrovičkih kod Benkovca. Diadora, 10, Zadar 1988., str. 185-196.
- ⁸⁷ Z. Gunjača, Vrbica kod Bribirskih Mostina. AP, 26, Ljubljana 1985., str. 167.
- ⁸⁸ Isti, O srednjovjekovnim arheološkim nalazima i nalazištima u Smrdeljima kod Kistanja. Diadora II, Zadar 1989., str. 363-406.
- ⁸⁹ D. Jelovina, Starohrvatska nekropola na brdu Spas kod Knina. SHP, III, sv.19, Split 1989., str. 121-241.
- ⁹⁰ T. Burić, Srednjovjekovno selo Sućurac i njegovi spomenici. Zbornik "Kaštel - Sućurac od prapovijesti do XX. stoljeća", Split, 1992., str. 108-109, 121, 125.
- ⁹¹ A. Milošević, Srednjovjekovna nekropola u "Barama" u Lučanima kod Sinja. SHP, III, sv. 14, Split 1984., str. 285-304.
- ⁹² Isti, Ranosrednjovjekovni grob iz Bitelića. SHP, III, sv. 15, Split 1985., str. 227-236.

- ⁹⁴ Z. Gunjača, Dubravice kod Skradina - ranosrednjovjekovno groblje. AP, 27, Ljubljana 1986., str. 127-128; Isti, AP 28, Ljubljana 1987., str. 148-150.
- ⁹⁵ J. Belošević, Materijalna kultura Hrvata od 7 - 9. stoljeća. Zagreb 1980., str. 46 - 48.
- ⁹⁶ V. Kovačić, Ž. Mikić, N. Jakšić, G. Nikšić, Ričice - nekropola stećaka. Split, 1983.
- ⁹⁷ A. Milošević, Kasnosrednjovjekovna nekropola sa stećcima pod Borinovcem u Trilju. SHP III, sv. 12, Split 1982., str. 185-199; Isti, Bisko kod Sinja, antičko naselje i kasnosrednjovjekovno groblje. AP 28, Ljubljana 1987., str. 94-95.
- ⁹⁸ Usp. bilješku 73.
- ⁹⁹ Usp. bilješku 75.
- ¹⁰⁰ F. Oreb - H. Gjurašin, Zaštitna arheološka iskopavanja u Strožancu nedaleko Splita. Obavijesti 23/3, Zagreb 1991., str. 69-73.
- ¹⁰¹ V. Kovačić, Gata u srednjem vijeku. Vidi: J. Jeličić-Radonić i suradnici, Gata - crkva Justinijanova doba, Split 1994., str. 233-262.
- ¹⁰² V. Delonga, Srednjovjekovno groblje na "Greblju" u Kučićima kod Omiša (sondažna i zaštitna istraživanja). Obavijesti, 24/3, Zagreb 1992., str. 58-61.
- ¹⁰³ Usp. bilješku 96.
- ¹⁰⁴ A. Milošević, Stećci i Vlasi. Split, 1991.
- ¹⁰⁵ Z. Gunjača, Bribir, Šibenik - prethistorijsko, antičko i srednjovjekovno naselje. AP, 21, Beograd, 1980., str. 65-66; Isti, Bribir, Šibenik - prethistorijsko, antičko i srednjovjekovno naselje, ranosrednjovjekovna groblja. AP 21, Beograd, 1980., str. 67; Isti, Bribir - Glavica, antičko i srednjovjekovno naselje. AP 26, Ljubljana 1985., str. 86-87.
- ¹⁰⁶ Isti, Early medieval archaeological finds from Šibenik and its nearest surroundings. Balcanoslavica, 5, Prilep 1976., str. 19, 22.
- ¹⁰⁷ Š. Batović - J. Chapman, Nadin - Gradina. Naselje od starijeg željeznog doba do 17. stoljeća. AP, 27, Ljubljana 1986; Istraživanje Gradine u Nadinu. Obavijesti, 19/2, Zagreb 1987., str. 28-32.
- ¹⁰⁸ Š. Batović, Zaštitna arheološka istraživanja u Zatonu kod Nina u godini 1982. Obavijesti 15/2, Zagreb 1983., str. 31-32.
- ¹⁰⁹ Usp. bilješku 55.
- ¹¹⁰ A. Milošević, Čitluk - Colonia Claudia Aequum. AP, 29, Ljubljana 1988., str. 129-132.
- ¹¹¹ B. Bezić, Imotska tvrđava Topana. PPUD, 23, Split, 1983., str. 207-228.
- ¹¹² Usp. bilješku 106.
- ¹¹³ "Bliski susret s baštinom", SD, god. L., br. 1 "5135, Split, 24. 01. 1993., str. 29; "Čačvina izranja iz ruševina", SD, god. LII., br. 15692, str. 26.
- ¹¹⁴ I. Žile, Veliki Kaštio - Ston. Obnova ..., str. 235-239.
- ¹¹⁵ Ž. Tomičić, Sv. Juraj iznad Paga - ranobizantski kastron. AP, 29, Ljubljana 1988., str. 177-179.
- ¹¹⁶ Z. Gunjača, Gradina, Žirje, Šibenik - kasnoantička utvrda, AP, 21, Beograd 1980., str. 133-134; Isti, Otok Žirje, kasnoantička utvrda. AP 26, Ljubljana 1985., str. 158.
- ¹¹⁷ A. Kisić, Rezultati podmorskih rekognosciranja i istraživanja na dubrovačkom području. Izdanja HAD, sv. 12, Zagreb 1987., str. 158-162.
- ¹¹⁸ A. Milošević, Arheološki nalazi u koritu rijeke Cetine u Sinjskom polju. Obavijesti, 24/2, Zagreb 1992., str. 45-48; Isti, Arheološki nalazi u koritu rijeke Cetine u Sinjskom polju. Arheo, 15, Ljubljana 1992., str. 86-88.
- ¹¹⁹ Usp. kartu rekognosciranih područja (1, 12).

Summary

THE RESULTS OF RECENT RESEARCHES OF MEDIAEVAL SITES IN
DALMATIA

This contribution on the results of recent research of Mediaeval archaeological sites in Dalmatia is a part of the paper presented at the meeting in October 1993 on the 100th anniversary of the foundation of the Museum of Croatian Archaeological Monuments, Split. In its hundred year long history (1893-1993) the museum was exclusively oriented towards field research and study of material remains of Mediaeval civilization in northern and central Dalmatia the greatest part of which is the archaeological heritage of the Croats. In the last 15-20 years, approximately from 1975 (76) to 1993, great steps forward have been made in the study of the Middle Ages in Croatia which are mostly based on the results of field research. Several museums and research institutions in Dalmatia carried out policentric activity in the field. The Museum of Croatian Archaeological Monuments headed many of these important field works. The aim of this synthetic survey is to show the existing state of research of Mediaeval archaeological sites in the entire Dalmatian macro-region (northern, central and southern Dalmatia) but also to show new tendencies in the research of Mediaeval archaeological sites in this region. Therefore, the survey combines the information on 1) the results of field research of a larger or smaller scope which play an important role in general context of archaeological and historical science, and 2) calls attention to new achievements in field archaeology in those geographical and cultural regions of Dalmatia which for some reason eluded interest of relevant archaeologists. The last 20 years have been marked by an intensive field activity in which about 115 sites have been fully or partly researched and about 106 new ones have been registered. This phase is characterized by a wider scholarly interest in the approach to archaeological research that in previous phases and is best evidenced by achievements in the research of urban environment, so-called white zones, to the north of the Cetina River and on the islands, and by a more organized approach to field surveys.

So-called urban archaeology is one of the greatest achievements in Mediaeval field archaeology in Dalmatia in the last 15-20 years. Dalmatia, as well as the entire Adriatic region of Croatia, has the longest tradition of urban life. The most interesting towns for the study of Mediaeval urbanism are those originating in the ancient times and which have endured to the present with some transformation in their urban tissue. Seven Dalmatian towns were researched in that period - Zadar, Nin, Šibenik, Trogir, Split, Hvar and Dubrovnik. In spite of their different origins and typological and topographical characteristics archaeological research has revealed layers of Mediaeval cultural stratigraphy important for the understanding of urban topography of the oldest towns on the central Adriatic coast. Specially important is the research on the monuments of urban sacral topography. The archiepiscopal complex in Zadar with the cathedral, baptistery and archbishop's palace have been researched as well as the churches of St Donat,

St Lawrence and St Simeon. In Trogir, an outstanding Mediaeval Adriatic commune, four sacral complexes have been researched: the area around the monastery of St John, St Mary's Church with six apses and the oldest Benedictine nunnery of St Nicholas. Excavations of Diocletian's Palace have been resumed after several years and they are expected to yield some traces of Split's oldest episcopate from the late 14th century. In the course of reconstruction works on some historical buildings damaged in the 1979 earthquake, extensive archaeological works were carried out in Dubrovnik in order to find a sacral complex of the oldest cathedral from the 6th century. The latter works are extremely important since they completely change the accepted historical thesis concerning the time of the origin of Dubrovnik. Numerous discoveries inside the city walls testify once again to the importance of archaeological and field research in solving numerous historical dilemmas.

On several occasions systematic archaeological research on the Dalmatian microregion has confirmed the link between the late ancient and early Mediaeval cultural horizons. They confirmed the continuity of two civilizations primarily in continuous life of coastal towns but also inland, in earlier Roman or late ancient settlements. It was mainly manifested in numerous cultural layers and in the acceptance of cult and profane buildings which were adapted in accordance with the spiritual and social needs of Mediaeval times. In this sense the most revealing is the Crkvina site in the village of Galovac near Zadar. This site has several layers and shows continuity from the antiquity to the modern world. There is an early Christian memoria from the 5th century in the centre and a basilica which was in use in pre-Romanesque time with a large Mediaeval necropolis. Some of the most important sites of Mediaeval architecture like St George (Sv. Juraj) on Putalj, and St Peter in Muć, near Split, have been researched. Great progress was made in the discovery of the remains of Mediaeval churches on the territory to the east of the Cetina River, on Makarsko Primorje (Makarska coast), in Imotska Krajina (Imotski region) and on the Island of Brač.

Among Mediaeval sites in Dalmatia which have been researched the most numerous are Mediaeval cemeteries. When taken globally this period has not brought great changes in the established picture of Mediaeval culture as manifested through burial phenomena in the Middle Ages. It is true, however, that in the last twenty years numerous researches of this period have yielded a number of single finds which in a wider context complete or correct already established conceptions. According to the available data about 45 necropolises have been researched in Dalmatia since 1975. They are dated to the period from the early to the late Middle Ages. The largest number of early Mediaeval cemeteries was researched in the localities in northern Dalmatia such as Rodaljice, Ostrovica, Vrbica, Smrdelji and Knin. The most interesting early Mediaeval necropolis from the archaeological point of view was found in Dubravice near Skradin which offered data related to the existence of cremation and skeleton burials. In central Dalmatia, between the Krka and Neretva Rivers the largest number of researched graves is from the mid and late Middle Ages. Cetinska Krajina (the Cetina region) is the richest in newly found sites on which late Mediaeval

necropolises marked by tomb stones - *stećci* is best researched.

Recently, increased attention has been paid to the discovery of settlement sites and, especially, Mediaeval fortifications, both of which were rather neglected in earlier periods. Hydroarchaeology of the sea and river beds has also made great progress and offered extremely important archaeological material from the mid course of the Cetina River in Sinjsko Polje (The Sinj Valley). A large number of newly registered sites is the result of a comprehensive and systematic approach to the surface archaeological survey. Perfect pilot models of this kind are the Survey Project of North Dalmatia and the Project Hvar.

PRILOG 1 (UZ KARTU 1): Bibliografski podaci o lokalitetima s Karte 1 sadržani su u prethodnom tekstu, osim za lokalitete pod br. 15, 30, 44, 48, 51, 53, 54, 64 koje donosimo uz tabelarni prikaz i Kartu 1.

15. **PAĐENE** (*Krstine*): M. Budimir - Lj. Radić, Kasnosrednjovjekovno groblje "Krstine" u Padenima kod Knina. Obavijesti, 23/1, Zagreb 1991., 35-36.

30. **SOLIN** (*Zapadna nekropola Salone*): J. Mardešić, Zaštitna arheološka istraživanja na trasi zaobilaznice u Solinu - Salona '86. Obavijesti, 19/1, Zagreb, 1987., 24-29; B. Kirigin et alii, Salona 86/87. VAHD, 80, Split, 1987., 7-56; F. Veljanovska, Srednjovjekovni skeleti sa zapadne nekropole Salone - rezultati antropološke obrade. VAHD, 83, Split, 1990., 233-255.

44. **GRADAC - DRNIŠ** (*Greblje*):

D. Jelovina, Djelatnost Muzeja hrvatskih arheoloških spomenika u godini 1981. SHP, ser. III, 12, Split, 1982., 237-238.

48. **NAKLICE** (*Grebčine*): V. Delonga, Arheološka istraživanja ranosrednjovjekovnog groblja na lokalitetu "Grebčine" u Naklicama. Mosorska vila 1, Omiš 1991., 136-140.

51. **DANILO** (*Šematorij*):

Ž. Krnčević, Novi srednjovjekovni nalazi iz Šematorija u Danilu. VAHD, 86, Split 1994.

53. **BIJAĆI** (*Stombrate*):

T. Burić, Bijaći - Stombrate, novo starohrvatsko groblje u kliškoj županiji - zaštitna sondiranja. Obavijesti, 24/2, 1992., 55-57.

54. **PODACI** (*Sv. Ivan*):

B. Bezić, Predromanička crkva Sv. Ivana Krstitelja u Podaci. PPUD, 25, Split, 1985., 63-82.

64. **KLIS** (*Grlo - Kosa*):

G. Protić - F. Buškariol: Klis/Grlo, Kosa - Salona, istraživanje agera. AP, 29, Ljubljana 1988., 139-143.

SREDNJOVJEKOVNI ARHEOLOŠKI LOKALITETI S ISTRAŽENIM SPOMENIČKIM KATEGORIJAMA (1975/76 - 1993.)

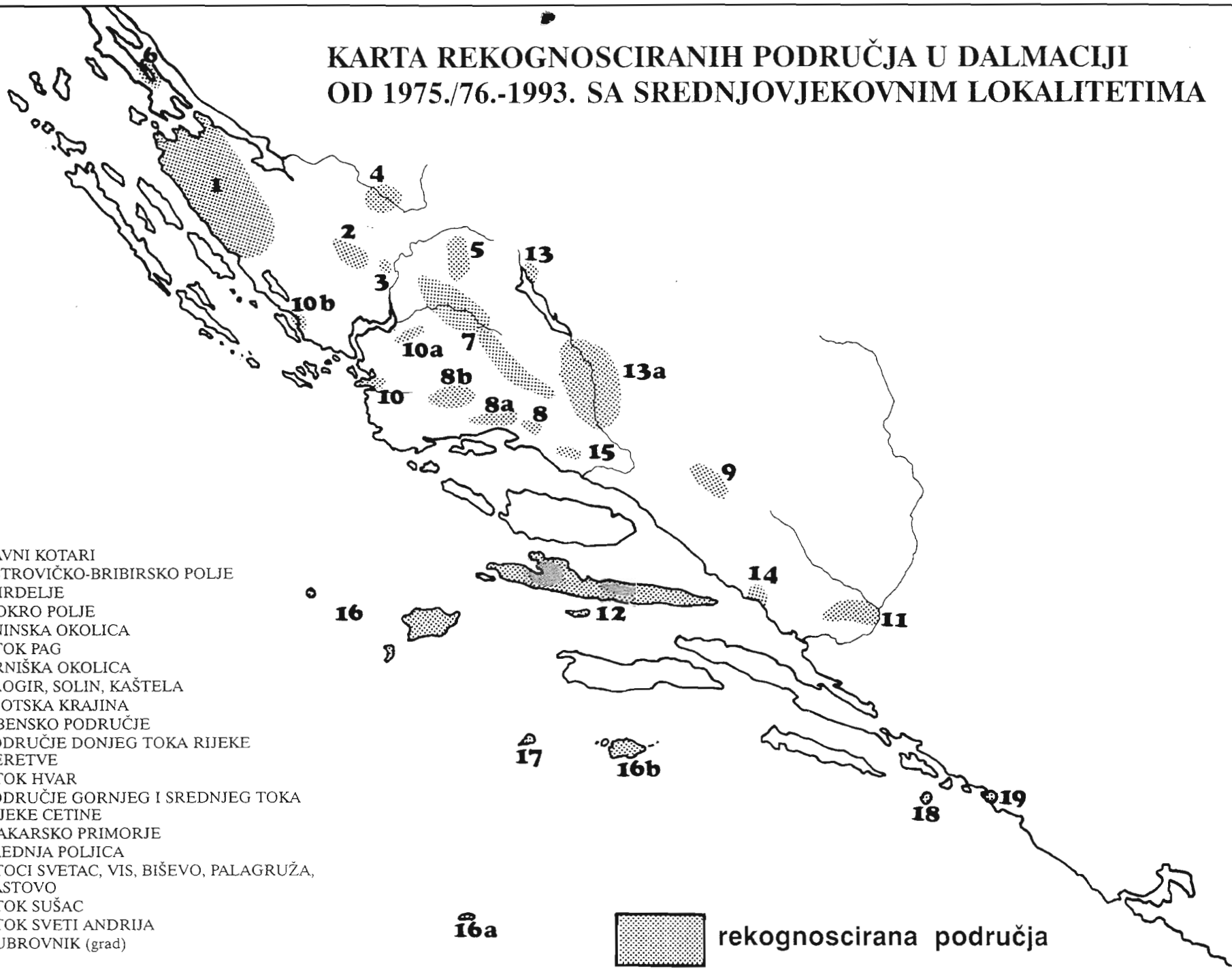
	RED. BROJ	MJESTO	SAKRALNA ARHITEKTURA	FORTIFIKACIJSKA ARHITEKTURA	STAMBENA ARHI. NASEOBINSKI LOKALITETI	SREDNJO-VJEKOVNA GROBLJA	PODVODNA ISTRAŽIVANJA
S J E V E R N A	1.	ZADAR	⊕	○	■		
	2.	NIN	⊕				
	3.	ZATON - NIN	⊕				
	4.	GALOVAC	⊕			Δ	
	5.	ŠOPOT	⊕			Δ	
	6.	OTRES	⊕			■	Δ
	7.	ŠKABRNJA	⊕				Δ
	8.	SAMOSTAN KRKA	⊕				
	9.	VRGADA	⊕				
	10.	POVLJANA	⊕				
	11.	VRSI - NIN	⊕				Δ
	12.	RODALJICE					Δ
	13.	OSTROVICA					Δ
	14.	LIŠANE OSTROVIČKE					Δ
	15.	PADENE					Δ
	16.	KNIN SPAS			■		Δ
	17.	SMRDELJE					Δ
	18.	VRBICA					Δ
	19.	NADIN			○	■	
	20.	PAG - SV. JURAJ			○		
	21.	BRIBIR				■	
S R E D N J A D A L M A C I J A	22.	SPLIT	⊕		■		
	23.	TROGIR	⊕	○	■		
	24.	ŠIBENIK		○			
	25.	HVAR				■	Δ
	26.	KAŠTEL STARI	⊕				Δ
	27.	KAŠTEL GOMILICA	⊕				
	28.	MUĆ GORNJI	⊕				Δ
	29.	PUTALJ	⊕				Δ
	30.	SOLIN	⊕				ΔΔ
	31.	PROLOŽAC	⊕				Δ
	32.	MAKARSKA	⊕				Δ
	33.	TUČEPI	⊕				Δ
	34.	SV. DUH-SKRIP	⊕				Δ
	35.	SV. IVAN - BOL	⊕				
	36.	SV. VID - VIDOVA GORA	⊕				Δ
	37.	SV. VID - DOL	⊕				
	38.	STOMORICA-LOŽIŠĆA	⊕				
	39.	SV. MIHOVIL - DOL	⊕				
	40.	DRNIŠ - FENČEVINA					Δ
	41.	RIČICE					Δ
	42.	TRILJ - BORINOVAC					Δ
	43.	LUČANI - SINJ					Δ
	44.	GRADAC - DRNIŠ					Δ
	45.	BITELIĆ - SINJ					Δ
	46.	BISKO - SINJ					Δ
	47.	DUBRAVICE					Δ
	48.	NAKLICE					Δ
	49.	KUČIĆE					Δ
	50.	STROŽANAC					Δ
	51.	DANILO - ŠEMATORIJ					Δ
	52.	PEČANI - BRIBIR					Δ
	53.	BIJAĆI - STOMBRATE					Δ
	54.	PODACI	⊕				Δ
	55.	PRIKO - SV. PETAR					Δ
	56.	GATA	⊕				Δ
	57.	KONJSKO					Δ
	58.	SINJSKO POLJE - RIJEKA CETINA					◆
	59.	IMOTSKI - TOPANA			○		
60.	ŽIRJE			○			
61.	ČAČVINA			○			
62.	DONJE POLJE - KOSA				■		
63.	ČITLUK-(AFQUUM)- Sinj				■		
64.	KLIS (GRLO - KOSA)				■		
65.	DUBROVNIK	⊕		○	■		
66.	SLANO	⊕					
67.	PONIKVE					Δ	
68.	RT. STOBI - MLJET					◆	

KARTA ISTRAŽENIH SREDNJOVJEKOVNIH ARHEOLOŠKIH LOKALITETA U DALMACIJI OD 1975./76.-1993.

KARTA REKOGNOSCIRANIH PODRUČJA U DALMACIJI OD 1975./76.-1993. SA SREDNJOVJEKOVNIM LOKALITETIMA

- 1. RAVNI KOTARI
- 2. OSTROVIČKO-BRIBIRSKO POLJE
- 3. SMRDELJE
- 4. MOKRO POLJE
- 5. KNINSKA OKOLICA
- 6. OTOK PAG
- 7. DRNIŠKA OKOLICA
- 8, 8a, 8b. TROGIR, SOLIN, KAŠTELA
- 9. IMOTSKA KRAJINA
- 10, 10a, 10b. ŠIBENSKO PODRUČJE
- 11. PODRUČJE DONJEG TOKA RIJEKE NERETVE
- 12. OTOK HVAR
- 13, 13a. PODRUČJE GORNJEG I SREDNJEG TOKA RIJEKE CETINE
- 14. MAKARSKO PRIMORJE
- 15. SREDNJA POLJICA
- 16, 16a, 16b. OTOCI SVETAC, VIS, BIŠEVO, PALAGRUŽA, LASTOVO
- 17. OTOK SUŠAC
- 18. OTOK SVETI ANDRIJA
- 19. DUBROVNIK (grad)

rekognoscirana područja

KARTA 2

**REKOGNOSCIRANA PODRUČJA U DALMACIJI U RAZDOBLJU OD
1975.(76.) DO 1993.:**

1. RAVNI KOTARI:

Š. Batović, Rekognosciranje sjeverne Dalmacije u godini 1982. Obavijesti, 15/2, Zagreb, 1983., 31-32; Rekognosciranje sjeverne Dalmacije u godini 1983. Obavijesti, 16/1, Zagreb, 1984., 25-27; Rekognosciranje sjeverne Dalmacije u godini 1984., Obavijesti, 16/3, Zagreb, 1984., 39-42; Š. Batović-J. Chapman, Sjeverna Dalmacija - rekognosciranje. AP, 26, Ljubljana 1985., 204-206; AP, 27, Ljubljana, 1986., 175-177; Rekognosciranje sjeverne Dalmacije u godini 1985. Obavijesti, 18/1, Zagreb, 1986., 33-36; Rekognosciranje sjeverne Dalmacije u godini 1986. Obavijesti, 19/2, Zagreb, 1987., 38-42.

2. OSTROVIČKO - BRIBIRSKO POLJE :

D. Jelovina, Djelatnost Muzeja hrvatskih arheoloških spomenika u godini 1982. SHP, III, 13, Split, 1983., 238-240.

3. SMRDELJE:

Z. Gunjača: O srednjovjekovnim arheološkim nalazima i nalazištima u Smrdeljima kod Kistanja. Diadora, 11, Zadar, 1989., 363-406.

4. MOKRO POLJE:

V. Delonga, Prilog arheološkoj topografiji Mokrog Polja kod Knina. SHP, III, 14, Split, 1984., 259-283; D. Jelovina, Djelatnost Muzeja hrvatskih arheoloških spomenika u godini 1984. SHP, III, 15, Split, 1985., 310.

5. KNINSKA OKOLICA:

M. Budimir, Kosovo polje kod Knina. AP, 27, Ljubljana, 1986., 168-169; Kninsko polje - rekognosciranje. AP, 28, Ljubljana, 1987., 204-205; Lj. Radić, Općina Knin, rekognosciranje nekropole stećaka. AP, 28, Ljubljana 1987., 202-203.

6. OTOK PAG:

Ž. Tomičić, Sv. Juraj iznad Paga, ranobizantski kastron. Obavijesti, 21/1, Zagreb, 1989., 28-31; Š. Batović, Rekognosciranje otoka Paga u 1989. godini. Obavijesti, 22/1, Zagreb, 1990., 26-32; Rekognosciranje otoka Paga u 1990. i 1991. godini. Obavijesti, 24/1, Zagreb, 1992., 74-77.

7. DRNIŠKA OKOLICA:

D. Jelovina, Djelatnost Muzeja hrvatskih arheoloških spomenika u godini 1981. SHP, III, 12, Split, 1982., 238-240; D. Rašković, Rekognosciranje područja naselja Badanj i Varoš kod Drniša. Obavijesti, 20/2, Zagreb, 1989., 29-31; Rekognosciranje područja sela Trbounje, Lišnjak i Velušić nedaleko Drniša. Obavijesti, 22/1, Zagreb, 1990., 40-43; Sarkofag iz sela Razvođe nedaleko Drniša. Obavijesti, 22/3, Zagreb, 1990., 35-36; J. Lunić, Neki novi arheološki lokaliteti i nalazi na području Drniške općine - selo Baljci. Obavijesti, 21/3, Zagreb, 1989., 52-53; J. Zaninović, Gradac (drniški), rezultati rekognosciranja 1990., Obavijesti, 25/3, Zagreb, 1993., 75-77.

8. TROGIR, SOLIN I KAŠTELA (priobalje i zagora):

F. Buškariol: Općina Solin - rekognosciranje. AP, 27, Ljubljana, 1986., 178-179; Bilice kod Solina - Klis - Grlo. Obavijesti, 19/1, Zagreb, 1987., 29-32; T. Burić - S. Čače - I. Fadić, Sv. Juraj od Putalja - istraživanja 1988 - 1990. godine. Obavijesti, 24/1, Zagreb, 1992., 90-91; T. Burić, Prostorna organizacija Ostroga kroz povijest. Kaštelanski zbornik 1, Kaštela, 1987., 37-41; D. Jelovina, Djelatnost Muzeja hrvatskih arheoloških spomenika u godini 1984., SHP, III, 15, Split, 1985., 310-311; T. Burić, Srednjovjekovni spomenici Villae de Blisoy. SHP, III, 17, Split, 1987., 75-86.

9. IMOTSKA KRAJINA:

S. Tonković, Gomile i gradine na području Lovreća. Obavijesti, 22/2, Zagreb, 1990., 26-29; M. Lozo, Još neistražene gradine i gomile u Župi kod Imotskoga. Obavijesti, 18/1, Zagreb, 1986., 22-23; Arheološko rekognosciranje u selu Dobrinče kod Imotskog. Obavijesti, 18/3, Zagreb, 1986., 47-48; Arheološko rekognosciranje u Grabovcu. Obavijesti, 19/1, Zagreb, 1987., 32-35; Arheološko rekognosciranje u Poljicima kod Imotskoga. Obavijesti, 22/2, Zagreb, 1990., 39-42.

10. ŠIBENSKO PODRUČJE (zagora i priobalje):

I. Pedišić, Novija rekognosciranja okolice Skradina i osvrt na problem ubikacije Scardone. Izdanja HAD-a, sv. 3, Split, 1978., 63-68; D. Jelovina, Djelatnost Muzeja hrvatskih arheoloških spomenika u godini 1984., SHP, III, 15, Split, 1985., 311; M. Menđušić, Rekognosciranje šibenskog područja. Obavijesti, 17/1, Zagreb, 1985., 17-19; Rekognosciranje područja sela Dubravice. Obavijesti, 25/2, Zagreb, 1993., 35-37; Općina Šibenik - rekognosciranje gradinskih naselja. AP, 28, Ljubljana 1987., 210-212; AP 29, 1988., 242-244; J. Zaninović, Podumci - rekognosciranja u godini 1993., Obavijesti, 26/1, Zagreb, 1994., 60-62; I. Pedišić - Ž. Krnčević, Rekognosciranje područja sela Kašić (Pirovac). Obavijesti, 24/3, Zagreb, 1992., 52-54; J. Zaninović, Grebaštica - Samostan Sv. Luce. Obavijesti, 24/3, Zagreb, 1992., 56-57; Grebaštica - mjesno grobište i Kulina (Pretura). Obavijesti, 25/3, Zagreb, 1993., 72-74; A. Milošević, Ranokršćanski nalazi na Sustipancu u Pirovačkom zaljevu. Obavijesti, 24/2, Zagreb, 1992., 53-54.

11. PODRUČJE DONJEG TOKA RIJEKE NERETVE:

S. Čače - R. Jurić, Bilješke o arheološkim spomenicima u okolici Metkovića. Diadora, 8, Zadar, 1975., 153-159; R. Jurić, Prilog arheološkoj karti okolice Metkovića. Izdanja HAD, 5, Split, 1980., 105-126; Srednjovjekovno groblje sa stećcima u Dobranjama kod Metkovića. Obavijesti, 16/1, Zagreb, 1984., 24-25; Nova rekognosciranja u selu Borovci kod Metkovića. Obavijesti, 18/1, Zagreb, 1986., 38-39; Općina Metković - rekognosciranja. AP, 27, Ljubljana, 1986., 173-174; Z. Brusić - S. Gluščević, Podvodna arheološka istraživanja Arheološkog muzeja u Zadru tijekom godine 1993. Obavijesti, 25/3, Zagreb, 1993.

12. OTOK HVAR:

N. Petrić, Šćedro, otok Hvar - ilirski, antički i srednjovjekovni nalazi. AP, 21, Beograd 1980., 68-69; Crkve od 5. do 13. stoljeća na području grada Hvara. PPUĐ, 32 (Prijatelj zbornik I), Split, 1992., 181-192; N. Vujnović, Arheološka rekognosciranja istočnog dijela otoka Hvara. Obavijesti, 18/1, Zagreb, 1986., 36-37; B. Kirigin - B. Slapšak, Starigradsko polje na otoku Hvaru - rekognosciranje. AP, 26, Ljubljana, 1985., 207-208; J. Bintliff - V. Gaffney - B. Slapšak, Starigradsko polje - projekt Hvar. AP, 28, Ljubljana 1987., 206-209; J. Hayes - T. Kaiser - B. Kirigin - N. Vujnović, Otok Hvar - sustavno

rekognosciranje Zastražišća u godini 1990. Obavijesti, 23/2, Zagreb, 1991., 41-45; Otok Hvar - sustavno rekognosciranje Zastražišća i Poljica i sondažno iskopavanje u spilji Badanj. Obavijesti, 24/1, Zagreb, 1992., 68-73.

13. PODRUČJE GORNJEG I SREDNJEG TOKA CETINE:

A. Milošević, Ranosrednjovjekovni grob iz Bitelića. SHP, III, 15, Split, 1985., 233-234; Općina Sinj, rekognosciranje građinskih naselja. AP, 26, Ljubljana, 1985., 203; Nastavak rekognosciranja prapovijesnih gradina na području Sinjske općine. Obavijesti, 19/1, Zagreb, 1987., 20-21; Arheološki nalazi u koritu rijeke Cetine u Sinjskom polju. Obavijesti, 24/2, Zagreb, 1992., 45-48; Z. Brusić - S. Glušćević, Podvodna arheološka istraživanja Arheološkog muzeja u Zadru tijekom godine 1993. Obavijesti, 25/3, Zagreb, 1993., 70-71.

14. MAKARSKO PRIMORJE:

D. Jelovina, Djelatnost Muzeja hrvatskih arheoloških spomenika u 1985. i 1986. godini. SHP, III, 16, Split, 1986., 244-245.

15. SREDNJA POLJICA (Tugarsko - nakličko polje):

V. Delonga, Arheološka istraživanja ranosrednjovjekovnog groblja na lokalitetu "Grebčine" u Naklicama. Mosorska vila, 1, Omiš, 1991., 136.

16. OTOCI SVETAC, VIS, BIŠEVO, PALAGRUŽA, LASTOVO:

B. Kirigin - A. Milošević, Svetac. Arheo 2, Ljubljana, 1981., 45-51. Podaci i dokumentacija s rekognosciranja Visa, Biševa, Palagruže i Lastova nalazi se u Regionalnom zavodu za zaštitu spomenika kulture u Splitu.

17. OTOK SUŠAC:

T. Rismondo, Arheološki ostaci s otoka Sušca. Obavijesti, 22/3, Zagreb, 1990., 37-39.

18. OTOK SV. ANDRIJA:

F. Buškariol, Otočić Sv. Andrija kod Dubrovnika. Obavijesti, 18/1, Zagreb, 1986., 41-42.

19. DUBROVNIK (grad):

I. Žile, Spolia i ostali nalazi skulpture i plastike u Dubrovniku do pojave romanike. Izdanja HAD, 12, Zagreb, 1987., 175-188.